

క శ్చ ర్ష.

చూడామణి.

విశ్వనాథ

కవిరాజు.

నాట్యభారతీగ్రంథమాలిక.

సంపాదకుడు - విశ్వనాథశర్మ

పరిశీలకుడు

ఆశ్చర్యచూడామణి

కవిరాజు కవిశర్మచేతము.

కవిరాజు మల్లాది వెంకట విశ్వనాథశర్మచే

ప్రచురించినది

శ్రీశీతారామాజనేయ ముద్రాక్షణం

రాజమహేష్వరం.

1931

పద్మశ్యామ్యములు గ్రంథాలయము

[చెరురు]

అ శీ ను.

విజయనగరకలాశాలాసంస్కృతాంధ్రపండితులగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది విశ్వనాథ కవిరాజుగారిచే జేయబడిన శక్తిభద్రకవికృతాశ్చ త్యచూడామణి యాంధ్రానువాదము సాకల్యముగ వింటిని.

భాస కాళిదాస భవభూత్యాదులతో సదృశప్రతిభావంతుడగు శక్తిభద్రుని సంస్కృతిగ్రంథముయొక్క యుత్కర్ష ప్రసిద్ధముగాన ప్రశంసింపఁ బనిలేదు; కాని నాటకసందర్భకల్పనయం దీమహాకవికి గల నైపుణ్య మసదృశమని చెప్పక తీరదు.

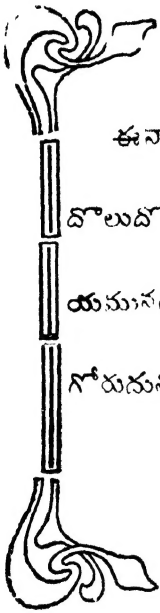
అనువాదకులును, ప్రసిద్ధాంధ్రగీర్వాణపండితులును, అనేకాంధ్రగ్రంథకర్తలును మహాకవులును, అభివ విరూపాక్ష పీఠాధిపతులుగు శ్రీసృసింహ భారతీ శంకరాచార్యులవారి మెప్పు వడసి కవిరాజు భిరుదము నందినవారును; అగుటచే వాని గూర్చియు నిధికముగాఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. అయినను తదీయానువాదశ్రవణజనితానందప్రేరితుడైన నాసంతోషమును బ్రకటించుట నాధర్మ మని యెంచి సప్రశయముగా రెండుపంక్తుల వ్రాయ నుత్సహించినాఁడను.

ఆంధ్రగీర్వాణములఁగ్ కవిరాజుగారిసాహిత్యము సమగ్రమును సర్వతోముఖమును- కవితృధార యనర్గళము- శైలి మృదుమృదుము- అనువాదము స్వతంత్రగ్రంథమువలె ధారాళముగా సాగి హృదయంగమముగ నుండి సర్వవిధముల జ్ఞాఘ్నుముగ నున్నది.

ప్రతిభాశాలియును సీగ్రంథకర్తగారికి, సర్వకల్యాణసంధాయకఁడగు పరమేశ్వరుఁ డాయురారోగ్యముల నొసంగి యింతను సనేగ్రంథములు రచింప నవకాశము గల్గించి, యాంధ్రలోకమున కమందానందము గూర్చుగాత !

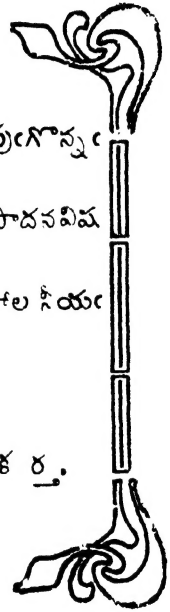
భీ మ వ ర ము }
9-5-1981 }

చెన్నాఁప్రగడి భానుమూర్తి బి. . యల్ ఎ. టి
Retired Telugu Translator to Govt.

ఈనాటకము నెవ్వరేని బ్రయోగింపఁ దలంపుఁగొన్నఁ
దొలుదొల్త నే నా కెఱింగింతుఁగాక. రంగప్రసాదచవిష
యమునను ప్రయోగసందర్భముఁ ను గొన్నిసలఁవలసియఁ
గోరుదును.

గ్రంథకర్త.

హామిక.

“ హామికావతి. పురో నలంగం ప్రొక్కెదే యని రాముగాధదా
 నొల్లరయేని రామునకు నుద్దిగ బాయకుం డెవరం గల్లుచే ?
 నల్లలిశోల్ల సద్గుణవిశాల గభీర మనోజ్ఞ భారతి
 నల్లభువనంబందు లది వాకొనకే చరితార్థు లాదురే? ”

అనుమూరారి మహాకవివచనమే ముఖ్యకారణ మగునేమో-ను
 పసిద్ధులగు నాటకకర్తలలో ననేకులు సంస్కృతమున రామాయణ
 నాటకములు వ్రాసిరి. భాస, భవభూతి రాజశేఖర మూరారి జయదే
 వాది మహాకవులు వ్రాసిన రామనాటకములు మనకు సుపరిచితములే.
 ఇవిగాక హనుమన్నాటక జానకీపరిణయ గాఢవాభ్యుదయాది నాటక
 ము లొక యేబదియైదు నున్నవి ఒక్క-యితివృత్తమునే యిందరు కవు
 లిన్నిగ్రంథములుగా వ్రాసినను- ఇందలివి శేష మేమనన్నియు రసభావక
 ల్పనావిశేషము లచే వేర్వేరుగనే గప్పట్టి యపూర్వస్వరూపభావముల
 విలసిల్లును ! కావుననే యిన్నింటికి నాన్వాదవియత యేర్పడుచున్నది.
 ఈ రామాయణనాటకమాలయందు దొకమణి-యట్లన నేల- నాయకమణి
 యే యందగించి-

ఆ శ్లో ర్థ చూ డా మ ణి

ఇందలి యితివృత్తము సీతాపహరణము మొదలు సీతాస్వీకృ
 తిపర్యంతముగాఁ గలరామాయణకథ.

ఇందలి విశేషమేమన నిష్ఠికథాకల్పనము సంస్కృతనాటకము
 లలో నరుదు. ఇందు మూఁడవదియగు మాయాసీతాంకమున రాక్షసు
 లచే మాయా వేషములు ధరింప జేసినచూపినకొకల మప్రతిమానము.
 ఇది Shakespeare మహాకవి తన Comody of Errors. అనునాటక
 మునఁజూపిన నేర్పు నతిశయించుచున్నది. ఇందలి యింకొక నూతనకళయే
 మన-నాటకమున శృంగారముగాని పరముగాని ప్రధానరసముగా నుం

దవలయునని యాలంకారికనియను ముండ నితఁ డద్భుతమును బ్రభా
సరసముఁ జేసినాఁడు. ఇది యాశ్చర్యమాదామఁగి యను పేరువలననే
తెలియవచ్చు చున్నది.

‘నాట్యంశీలేః ప్రతిష్ఠితః’ స్మృతు వాక్యము నందలి పరమార్థ
మును బాగుగ నెఱింగిన నాటకకర్తలలో నీతఁడు శూద్రకుని తరువాతి
వాఁడు.

కావుననే యీనాటక రాజము శాక్యాదులని పిలువఁబడు నటు
లచే నేటికిని కేంశ దేశము నఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచున్నది. రామాయణ
నాటకములలో నెల్ల నిదియే యత్యంతముఁ బ్రయోగానుకూల మైన
దని పండితులు భావించుచున్నారు. శక్తిభద్రుఁడు నాటకకర్తలలో
నెల్ల సగ్రగణ్యుఁ డనుప్రతీతి కేంశ దేశమున నెల్ల నిండియున్నను
నీతఁడు దాడిణాత్యుఁ డనియు, 1100 సం॥ క్రిందటివాఁ డనియు శంక
రాచార్యునిశిష్యుఁ డనియు- ఉన్నాదవాసపదత్తమును కావ్యమును
వ్రాసెననియుఁ గాక యితరమేమియు నితఁ గూర్చి యెఱుంగరాదు.
ఉన్నాదవాసపదత్త యిందనుకఁ గనంబడలేదు ఈయాశ్చర్యమాదామఁగి
యు నైదేక్షక్రిందటివఱకుఁ బ్రకాశపదశకు రా కున్నను దాని నెట్లో
సంగ్రహించి ప్రకటించిన బాలమనోరమాసంపాదకులు ప్రశంసనీయు
లు తొలుత సీగ్రంథము నాంధ్రీకఁడను భాగ్యము నాకుఁ గల్గుటచే
నేను గృతార్థుఁడను. ఈనాటకముపై విపులముగు విమర్శనముచు
మున్నందుఁ బ్రకటించును ఇందలి గణమెల్ల శక్తిభద్రకవిది. దోష
ముల స్వామ్యము పూర్తిగనాదే ! దోషముల నహించి గణముల
గ్రహింప తస్మై ల విశ్రయః బ్రార్థింతురు

విజయనగరము
30-4-31

కళోపాసకుఁడు,
విశ్వనాథశంకర్.

మూఁడున్నరయోజ్ఞు న న్నానందాంబుధి నోలలాడించి

యు వ్యెత్తు గ

నన్ను శోక సాగరమున ముంచినె

నా మూఁ డ వ కు మా రుఁ డ గు

నా ఛ త్ర ప తి ని వా జీ ర్తి

స్మారకచిహ్న మీచిన్న నాటకము.

వి శ్వ నా థ క ర్మ.

పాత్రములు.

రాముడు

లక్ష్మణుడు

జటాయువు

సుగ్రీవుడు

విభీషణుడు

నారదుడు

విద్యాధరుడు

ఋషి కుమారుడు

వృద్ధతాపసుడు

రావణుడు

సూతుడు

వర్షవసుడు

అమాత్యుడు

మాయారాముడు (రావణుడు)

,, (మారీచుడు)

మాయాలక్ష్మణుడు (సూతుడు)

నీత

సౌదామిని

మండోదరి

చేటి

శూర్పణఖ : —

1 లలితవేష

2 స్వస్వరూప

3 మాయానీత

 ఇందు మాయవేషములు ప్రత్యేకవ్యక్తుల చేతనే రూపింపబడవలెను.

ఓమ్

న మ శ్చి వా య

—అ శ్చ ర్థ చూ డా మ ణి—

ప్ర ప న

—)0(—

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు ప్రవేశించి)

కీర్తికడమ్మన విమల గారుడ మణి

వశిష్ఠాయ తనమాస్రణాహు లమర

శేవసంచయముచందాన శుభ్రద్యుతి

హరిజాలములు వై నవభుజిపం

బ్రహ్మటానంతాహిత్యకాంతులచేత

నగుణిమం బుజుట నాచక్రి

శంఖ మ్రోసగఁ జరాచరము లనివారప

ణీయతేజమ్ము లో నిడుకొంగఁ

దాన యొకసమద్రమ్ముచందాన చుడి

తత్సమద్రమ్మునం దొక్కతావుఁడు

జక్కఁగాఁ బవ్వడించిన శార్దూపాణి

స్థిరకృపాబుద్ధి మిమ్ము రక్షించుఁగాక.

(హక్రమించి నేపథ్యాభిమానుగాఁ జూచి)

ప్రియా ! ఇటు వత్తువా ?

(నటి ప్రవేశించును)

అయ్యో ! ఏమిట ?

సూత్ర... సుందరీ !

గురులబోధ సహాయలకూర్చికలిమి
నాదిభరతాదినుహసీయు లవధరించు
ప్రకృతిరంజన మను సమధికభరమ్ము
సృపునిచందాన నే నుద్వహించుచుంటి.

నటి... ఆర్యనిపూనిక నాకారమే సూచించుచున్నది.

సూత్ర... అవును ప్రేయసీ ! అనాధారణమగుమార్గ మనేకులకు దుర్గ
మముగదా !

నటి... ఆర్య ! ఏది యసాధారణమార్గము ?

సూత్ర... 'దక్షిణాపథమునుండివచ్చినయాశ్చర్యచూడామణియనునాట
కము నభినయించి సాధాగ్యము రెట్టింతురుగాక' యనియార్య
మిశ్శులశాసనము.

నటి... ఇది యెన్నటికిని జతపడినిదిగదా ! దక్షిణదిశనుండియే నాటక
నిబంధనమువచ్చిన నాకసము పూవు పూయును; ఇసుక తైల
మిచ్చును.

సూత్ర... ప్రేయసీ ! అటుకాదు. గుణము లేఱుము; జన్మాభినివేశము
జాఱవిడుపుము.

గుణములె పరమాణుమగుఁగాని కుందరదన !
కాదు దిగ్విభాగమ్ము; తార్కాణ యిదియె
నీస్తనద్వయి నొప్పుగా నివ్వటిల్లుఁ
జంద్రీపాండరహారమ్ముఁ జందనమ్ము.

నటి... అవును. ఆదేశము రత్నాకరముగదా ! నాథా ! ఎవరాకవి-తన
ప్రజ్ఞారూపమును గూరుపు నెఱుఱున దేశాంతరమునకుఁ బంఘఁ
గోరుచున్నాఁడు ?

సూత్రం... ఉన్నాడవానదర్శ మువలగుకావ్యములు బ్రాహ్మకర్తృకం

కవి ప్రజ్ఞావిలసితమిది. ఆమహామహానుజుడు.

వేదశాస్త్రపురాణవిద్యాప్రపూర్ణత

ద్వితీయ కాదర్శమై వెలయువాడు

శంకరాచార్యహస్తసంజాతమై

జ్ఞానవిస్ఫూర్తి నెసంగువాడు

భారతీకరుణానుధారసన్నాతుడై

కాళిదాసాదులఁ బోలువాడు

వాల్మీకిమునిపదోపాసనానందమై

నిర్దుష్టభోరణి నెగడువాడు

కల్పనాశిల్పమునఁ బేరుగన్నవాడు

అమలభావంబులకు గనియైనవాడు

తానరసనున్న శ్రుతికిని దగినవాడు

భద్రగుణసముద్రుడు శక్తిభద్రసుకవి.

కాన నీవును బ్రాతములదెన సావధానపు కమ్ము. నేను నార్య
మిశ్రుల కొకవిన్నపము చేసికొందును. ఇదేమి! నేను విజ్ఞాపన
వ్యగుడనుగాఁగా శబ్దము వినవచ్చు చున్నట్లున్నది.

(నేపథ్యమున జ్యోషాషము)

సూత్రం... సరే తెలిసినది.

భార్యతోనున్న శ్రీరామభద్రునినకును

బ్రీజిమై బర్హశాల నిర్మించుపొంటె

జ్యోవినిరోషమున నె లక్ష్మణుడు బళిర!

పక్ష్యజంతుసంతానమ్ము బాటదఱుము.

(నిష్క్రమింతురు)

ప్రథమాంకము.

(భనుర్బాణపాశిలక్ష్మణుడు ప్రవేశించును)

లక్ష్మణ ... జ్యానాదమ్ముఁ బాఱఁదోలెదను బర్యంతోగ్రసత్వాళి; సం
ధానింతుంబాలుపారబర్హగృహమున్; గల్పింతుఁబూఁబానుపున్
వే నిర్మితును సయమీశ్వరులకున్ వేత్రాసనం; బీగృహ
స్థానంబుం గలుసేతు సంబుజరజస్సక్తాంబుసిక్తంబుగా.

(అటుచేసి)

ఎట్టెట్టో యార్యనియోజ్ఞ సీవిధముగ నెఱవేర్చితిని. ఓహూ!
విషన్నులయవస్థ బుద్ధిని వర్జిల్ల జేయుచుగదా! గోదావరీతట
ప్రదేశమున నొక్కచోఁ బూజ్యురాలితోఁగూడ నిలిచి తరంగ
మారుతములచే నడకబడలిక వాపుకొనుచున్నయన్నగారికిఁ
బర్హశాలానిర్మాణము పరిసమాప్తమైనదని యిదే విన్నవించును.

(పరిక్రమించి చూచి)

ఓహూ! అరణ్యవిరుద్ధ మీయాకారము!

వాలుఁ గ్రాలు గనులు వంగినకనుబామ

లుబ్బమీఱు పృథుపయోధరమ్ము

లనుఁగువగులుఁగలుగునాశ్చర్యమణి! దీని

కాకరమ్ము దివియొ కాక భరియొ!

(చిత్తవికారము నిరూపించి)

ఏమిది ? నేను లక్ష్మణుడను-రామునితమ్ముడను.

ఈయెలనాగ భూమితలమేఁ ద్రిదశాలయమే సనాథముం

జేయుచుగాక చాలుఁ జలదిత్తులకుం దగునీపితర్కముల;

హాయన గారిమాట వనంబులఁ బట్టువశీండుఁ డగ్రజు
 డాయనకే వశుండఁ గుసుమాస్తున కెల్లవశుండనయ్యెదన్ ?
 (శూర్పణఖ లలితసుకుమారవేషయై ప్రవేశించును)
 (లక్ష్మణుని నిరూపించి)

శూర్ప-వాఁడే వీడు !

(సిగ్గు నటించుచున్నది)

లక్ష్మ... ఈమెచర్య విపరీతముగ నున్నదే!

తాపసాచారతత్పరత్వమున నేను
 గర మవజ్ఞాపరుషదృష్టి నరసియున్న
 సిగ్గుమెయి వణుకుచు నీమె శిరము వొంచు
 భ్రమరములు జాతి నవతంససుమమునఁ జి.

శూర్ప...మఱి వీడే మనునో?... .. ఆర్య !

లక్ష్మ... పా౞జ్ఞుడు స్త్రీలవృత్తాంతములఁ బ్రవేశించఁడు.
 (ఊరకపోవును)

(లక్ష్మణునించుక యనుగమించి)

శూర్ప... ఆర్య! శరణుపొందిన స్త్రీజనము నుపేక్షించుట తగునా ?

లక్ష్మ... కాదుకాదు. నేను నిన్ను పేక్షించుట యిపు డవస్థాంతరమున
 శోచనీయుండగు గురుని యలంఘనీయశాసనమున.

శూర్ప... ఇదియు గురుజనుల యాజ్ఞయే.

లక్ష్మ...(రోషముతో) ఎవఁడు న న్నాజ్ఞాపించువాఁడు ?
 (భయము నిరూపించి)

శూర్ప... అగ్రహింపకుండు. పూజ్యుడగు శ్రీరాముండు.

లక్ష్మ...ముం దీమె యార్చుని జూచినదా ? అగుఁగాక. ముహూర్త
 మాత్రమైన గురువచనగౌరవము నందినయీమెను బ్రసన్ను
 రాలి నొసర్తును... కల్యాణీ ! అన్నగారి యాజ్ఞయేమి ?

శూర్ప... ఆర్య ! మీరునాతోఁగూడి తనకుఁ బరిచరింపవలసినదని-

(హస్తము దాకా క్రింది)

లక్ష్మ... నారయచీర; చెల్లు సదనంబులు; దుంపయుఁదూఁడుభక్తి; లే
బూయె శయ్య; నీటిబడిఁబొల్పు జడ ల్మగ; లింతయేలనా
తీరు మృగాభితి లొకటె; తీతను నిన్గొన; కామినీ! వ్రతా
చాదులు హాను లేడ? వ్రతశాత్రపుఁడంగజుడేడ? జెప్పమా!

శూర్ప... కల్లకల్ల, ఆతఁ డావిడగాఁతో నుంపఁడా?

లక్ష్మ... వానివృత్తమును నీ వెఱుంగవు.

శూర్ప... ఏ మది?

లక్ష్మ... ఆద్యుఁడు ప్రతిసతీఁబదనుక నొక్క-ధర్మము నే యవలంబించును.

శూర్ప... అయిన నామె యక్కడ నేమిచేయుచున్నది?

లక్ష్మ... నే నేమిచేయుచున్నాను?

శూర్ప... ఆమె వారి నెల్లుడచరించుచున్నదో నేను మి మ్మట్లుప
చరింతును.

లక్ష్మ... ఇదియు నొకకోరికయూ?

దేనినిష్కృతికై ప్రయత్నించుచుండు
ప్రకటమేధాననాథులౌ సకలజనులు
సట్టిదాస్యమ్ము నీకు నీ వభిలషింతు
ముగ్ధులొచన! నీ వెంతముగ్ధు వొక్కొ?

శూర్ప... ప్రేమము గుణదోషములఁ దూఁచునా?

లక్ష్మ... ఇట్లు చెప్పుచున్నదే-ఈమె నెట్లు వదల్చుకొందును? అన్నగారు
పర్ణశాలఁబ్రవేశించిరవెనుక నిర్ముగోపయెడఁజూతురు.

శూర్ప... అయిన బర్ణశాలప్రక్క నిలిచి నిరీక్షింతును.

లక్ష్మ... కానిమ్ము... ఈబెడదఁ వదలినఁ జాలు... నీయిష్టము.

(శూర్పణఖ నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మ... పరీక్షింపఁ దగినదీమె!

వనచగులకేనిఁ జొరరానిన మిదేడ?

ఈవలయచునోజ్ఞనేత్ర యాయువిదయేన?

అంబుజమరందమత్తయశా సంచకన్మ
 నమ్మ నన్వఁడు జలధిఁ గన్పట్టునేని ?
 ఇదే మొదట ననుకొన్నచోలు.

(సీతారాములు ప్రవేశింతురు)

రాము... దేవి! నగరాధివాసముకంటె వనాధివాసమే నాకు మిన్నయై
 కన్పట్టుచున్నది. నీయందువా-

పలుపూమాఁకులఁ జక్కవల్పునటనీభాగంబు లుద్యానమల్
 సెలయేళ్ళ న్నగి మబ్బలం దగుగిశ్రేణుల్ విలాసాద్రుతా
 నలలం బెంచు నుయాలపిట్టలను సొంపానేళ్ళ కేళాకుభుల్
 వలిలేఁ గమ్మనితమ్మితెమ్మెర లివే పంకాల మేల్పుయ్యల్.

సీత... ఆర్యపుత్ర ! అయోధ్యను గురుజనము చింతిల్లకుండునేని యావ
 జ్జీవమును నే నిచటనే నివసింపఁ దలంతును.

లక్ష్మ... ఇఁడుగో ఆర్యఁడు. ఆహా! దుష్టసింహుశ్చేష్టితము- కాదుకాదు-
 కైకదుశ్చేష్టితము! ఎంతకష్టము! అమ్మా! కైకేయీ !

పసిఁడిహొంబట్టు దున్వలువలు దిగనాడి
 ఘనుఁడార్యఁడు ధరించె గాఁకొక
 నఱుడలయరకాళ్ళగుఱుతు లేర్పడువల్లఁ
 జరియించు మాయన్ము జానకమ్మ
 బగఁగమండించు వగలను సెగలచే
 సగమయ్యె భరితుండు దిగులువొంది
 పసిపావలు మనసెల్ల వడఁతు తెల్లరును గ
 గ్గోలొందుచున్నాను కోసమునఁ
 బావఫలరూపమా ముండమోపితనపు
 నెవ్వగకుఁ డైవసంబైతి నీవుగూడ

గాసియొకరిగా జెల్లరఁ గవ్వకొనియెఁ
బాపిసి ! నీదునుష్కర్మ పాడుగాను !

అయ్య ! జయము జయము.

రాము...లక్ష్మణా ! నీపూనిక ముగిసినదా ?

లక్ష్మ...చిత్తము.

రాము...అయిన దాచూపుము.

(అందఱును బరిక్రమింతురు.)

(లక్ష్మణుని ముఖశాగమును జూచి)

రాము...వత్స ! లక్ష్మణా !

వ్రతులఁ నిర్వృతిమార్గమార్గణపరబ్రహ్మణ్యులన్ మార్గసం

గతులం గొల్వఁగఁ దీర్థసింధుజలసాంగత్యంబునన్ శోకసం

గతి వాయ్ మిష నెట్టి యిటు మనకుం దైకమృ యిత్యైకులు

న్నతిభూభారము డించి పైకొనెడు వానప్రస్థముం బంచే బో!

లక్ష్మ...లోకము నిజమే చెప్పుచున్నది- గుణవంతుల కష్టగుణంబులుకన

రావని.

రాము...ఏమియిప్పటికిని నీకుఁ దల్లిగారిపైఁ గోపము చల్లారలేదా?

లక్ష్మ-అర్య!

పమ్మినచేష్టఁ జేఁపునకువచ్చినతల్లులపాలతోడ, హ

ర్షమ్మునఁ దండ్రకన్యవను జాల్మోనునశ్రులతోడ, హేమభాం

డమ్ముననుండి నీశిరసునంబడునీటిద్రుటిన్ వసిష్ఠమం

త్రమ్ము జయించు మంత్రమునఁ దద్దయు నంకిలి వెట్టుదాని నే

నమ్మ యటంచు నమ్మఁగలవా జగదుత్పవకాలయామినిన్?

రాము...(చెప్పులు మూసికొని) పాపము శాంతించుఁగాక.

పాడురాజ్యమ్ము నెసఁగల్గొథక్తిచేతఁ

బ్రల్లదము లాడెదవు కన్నతల్లి నీవు

దుర్భర మౌగిరి! సంతోషదూరులకును

హృదయ మేయెడనే నధర్మైకరతమ్ము

చూడుబాలకా! పాపాత్ముడగుక్షత్రియనకు-
 నీతివిడు లెల్ల భోగించు నేల యాలు;
 హితులు శస్త్రముల్; సహజము నుతులు పులు;
 పరులపాపానఁ దనకును సరకబాధ;
 కుంచె లొకరెండు నొకవెల్లగొడుగు మిగులు.

లక్ష్మ... నేను రాజ్యాభిలాషమునఁ బలికినది కాదు.
 రాము... అయిన నీకోపమున కి, కేమికారణము?

లక్ష్మ... వరుస తప్పినదని.

రాము... అట్లయిన నన్ను గదా మొదటఁ జెప్పినవలయు-

ఇంద్రసంకాశుడగు భానుఁడొక్కఁడై
 స్నేహపూర్వకమునఁ జెల్లెనెలున
 సిగ్గుఁ బోనాడి కట్లాభిష్ట కరుణకు
 నధిపతినితి నేను పునఃసవలయు.

నీతి... ఆద్యపురుషుడొచ్చి నాపాపము.

లక్ష్మ... 'వెద్దవాడవైతిని'ని లెక్కగఁ జేసి దా మేల్పెట్టుచో.

రాము... అట్లయిన భరితుడను నానాశుఁడన్న వాడెవకదా!

లక్ష్మ... నేను భూరిపాలినుట నిశ్చయము నవికూడవచ్చు.

రాము... బాలకా!

దానవోహ్నుఁడొక్కఁడై రేనిజేసె
 మనుషులొక ముఁకు నెల్ల నంగవత్తు
 యతఁడు రక్షింప వలఁకఁ దయ్యవోటు
 తన్నుదేవతగా నమ్మి ధరిశీలము?

లక్ష్మ... ఇంకేమిట బుర్రకీసమున నిట్టివాడల్యము చూడఁగలదు.

రాము... ఇది లోకస్వభావము- పలువురకు మూలలో నొకవిభాగము.

బక్షపాతము నీకు బ్రాశ్చ్యోహము సమానమాయో?

లక్ష్మ... ఎన్నివిధములఁ జూచిఁ దగ్గడినాహుతి కాదెనె నానా.

రాము... కాదుకాదు తండ్రిగారియెడ వారు నిరపరాధలు.

కన్నులు గాననట్టినుడుకల్ తలదండ్రులు నీరు గోర నా
సన్ననదిక సుతుండు కలశంబును ముంచినన్దు - వేగకే
మన్నుగ వేటకేగినవృక్ష వనదూతిగ భ్రాంతివెట్ట దా
గ్రన్నన జమ్మె న మృదియె కాలమునన్ వృపుప్రాణముల్ గొనక
సీత... అవును. అట్లేయై యుండును. కాకున్న గోరికోరి యెవణె తాను
చెడి లోకమును జెఱచును ?

లక్ష్మ... నేనే యపరాధిని. ఆర్యుడు ప్రసన్నుడగుగాక. కథాప్రసంగ
మున దూర మెఱుంగకయె పర్ణశాల జేరితిమి ప్రవేశింపుడు.
రాము... ఇంక నీ వలయికదీర్చికొనుము.

లక్ష్మ... చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(పర్ణశాల బ్రవేశించి యంతటఁ జూచి సవిస్మయముగా)

రాము... దేవీ! చూడుచూడు- లక్ష్మణుని సర్వతోముఖనైపుణ్యము !

జ్యావినిర్ఘోషమున బాణ సత్వచయము;
పర్ణములశాల శయ్య పుష్పముల నమరె;
వేత్రముల నాసనం బిడే వెలసియుండె;
బలిసుమజలంబుల నెసంగె వనతలంబు!

సీత... ఆర్యపుత్ర! ఈపర్ణశాలయందలిపూలు జవుల్లఁ జూచినవెనుక
నాకు మననగల్గవై మక్కువ తగ్గినది.

రాము... దేవి! ఈవనము గ్జనము-అడవిగాలులొప్పగ సేవించువుగాక.

సందియముమాని సడలింపు సుందరాంగి!

పాంసుభరితమ్ము నీయాకుపచ్చరైక;

కరముఁ గెమ్మోవిఁ గ్రాగింప వెరవుగల్గు

మూరుపులవెల్లి నుగ్గులు దేరునదియు.

ద్వి తీ యాం క ము

[లలిత సుకుమార వేష శూర్పాభ ప్రవేశించును]

శూర్ప... (సనిశ్చేదముగా) మరల నారామునే పతిభావమునఁ దేర్తును.
 ఆతనిమాట విన్నయే మూఁక భావుల సరస్వతివలె లక్ష్మణుని
 సమాపించి యకృతార్థనైతిగి వచ్చితిని. కనికరములేకదాక్షి
 ణ్య మెఱుంగక పురుషుఁడు గాక తిరుగు నామరుష్యజంతు
 వున్నకై యిదనుక నిపర్ణశాలప్రక్కనే నిరీక్షించు చుంటిని.
 అయ్యో! మందభాగ్యురాలను- ఇది యొకశల్యము దెచ్చుకొం
 టినిగదా! అటుకాదు. నన్ను బోధించిననాని భాగ్యములే
 యంతటివి. ఆగుఁగాక. వీనియన్నిగారికి సమస్తముఁ దెలియఁ
 బడి చూతురు. (పరిక్రమించును.)

(సీతారాములు పునఃవేళింతురు.)

రాము... వైదేహీ! దూరమునకు సమస్తము నాశ్చర్యజనకముగా నే వివ
 రింపును-

శైలాకారులు మేఘవర్షు లగురక్షశూర్ప లింగదీయర
 క్యాలం బొల్తురటంచుఁ బంచవటి యర్చన గౌతుకం బయ్యె ముఁ
 లీలోద్ధానములీల నియ్యదియు హాళి గూర్పు సామాన్యమై
 శైలాంభోధివనాళి శోతలకై యాశ్చర్యంబు సంధించెడుఁ.

సీత... ఆర్యపుత్ర! అరణ్యంబుల నెసఁగునాశ్చర్యంబుల నెల్లపుడు సంతః
 పురంబులనె నసించునెచ్చెలులకు మరల మరల జెప్పుచు నా
 శ్చర్యము గల్గింపవలె నని నాకు ముచ్చట.

శూర్ప... (సమాపించి) ఆర్య! జయము జయము.

రాము... సుందరీ! లక్ష్మణుని జూచితివా?

శూర్ప...చూచినాను.

రాము...అతడు నామాట వినియెనా ?

శూర్ప...వివాదమాత్రమే!

రాము...ఏమి చెప్పి యతడు నిష్క్రమించుకొనెను ?

శూర్ప... 'తపస్విధర్మమున నాద్యు నుపచరించునాకు సమాధిభంగమే
తుభూతవగునీత' నే యని.

రాము...(స్మృతిగతుల) అతఁ డాదరిగి మాబయి యిది - కల్యాణీ !
మృత నిచ్చు బలిశ్రమ కుదర్గమునఁ ద్రొంగించుచున్నాను.

శూర్ప...వలదు, వలదు. తను విభావలుకవలదు. ఇక్కడనేయుండి యా
ద్యునిపాదము లుపచరితును.

సీత...వాడు మీమె యార్యపుత్రునిదెస నెనలానున్న హిమవన దుగుణ
పక్షపాతిమును బ్రకటింపుచున్నది.

రాము...కల్యాణీ ! సింహకోక నేనును గోరగదగినదే. ఇంకేమన-

సమిధలచే సమేధతుఁ గృతానుని నిల్పి గుహా క్రిమి వసి
వ్వఁచునిమె యేమహస్తమునడం గయికొంటిన్ ధర్మసిద్ధి కా
వలెననియె బ్రహ్మనిష్ఠకును బంధము; కాననె యీశ్రయత్నమో
కమలదళాక్షి ! కోరెదవుగా కొనుఁ గోరగనైన పూరుషున్.

శూర్ప...అయిన నే నింకొకయెడకుఁ బో నోవను; ఇచ్చటనేయుండి
జీవితము పరిత్యజింతును.

సీత...ఆర్యపుత్ర ! ఈమెపూనిక కన్నడసేయివలదు.

రాము...కల్యాణీ! మరలను అక్షుకాశిగమనార్థమేనిన్నుఁ బ్రార్థింతును.

శూర్ప...పాపము శాంతించుఁగాక. ఆద్యునిమాట నమ్మి నేను స్త్రీస
ముదాచారము నతిక్రమించితిని.

రాము...అటుకాదు కల్యాణీ ! ఇది సనాతనధర్మమే.

అభిసరణ మంగనల కయోగ్య మృతంచు

మది వితిర్కింపబోవు మోమంజులాంగి!

హోమకేశోద్భటజ్ఞా ముహూర్తమాల

జాహ్నువి తనంతః బాందదే జలధిపతిని ?

శూర్ప...మీకు వశమైతిని. మీయానయేది నీ ఆవేర్చుకుండగలను ?

(తనలో) ఆతః డిప్పుడును నాదేసః దిరస్కరికతోరుడగునా,
వెనువెంటనే నేను నాసహజప్రకృతిని ధరింతును.

(నిష్క్రమించును.)

సీత...ఆర్యపుత్ర ! దీనురాలీ బాలిక ! మీరు తిరస్కరించుటచే బాప
మగ్గలమగు విరహబాధకుఁ బాల్చును.

రాము...దేవి ! గృహస్థులకు నైవేదికులతోడి సంస్కర్షణము తగదు.

సీత...ఈమె నమ్మడగనిదేయైనఁ గుమారునియొద్ద కేలపంపవలయు ?
రామ...ఆమెతోఁ గుమారునకు సంబంధమే ? ఆమెను దిరస్కరింప
మిషయిది.

సీత...అయ్యో ! కుమారుఁడు తిరస్కరించినవెక్క నీమెగతి యేమి ?
(సీతను నిరీక్షించి)

రాము...దేవి ! అంతయు నట్లుండనీ-

పదములే పల్లకులు; నీళ్లై వంటకములు;

నేలయే సజ్జ; స్నానమే నిండుతొడవు;

అయిననీకాంతి నాచూడ్కు లపహరించు

నబ్బర మయోధ్య నున్నట్లై యబ్జవదన !

సీత...(తనలో) ఏమి ! ఆర్యపుత్రుఁ డెఱుంగఁడా- నన్ను వీడ్కొనునెడ
మహర్షి పత్నియనసూయ నాకు వర మిచ్చుట-భర్త కట్టెడుట
సమస్తము నలంకారమే యగునని.

(నేపథ్యమున)

నిలునిలు రాక్షసీ ! నిలు.

రాము!...లక్ష్మణునిస్వరమువలె నున్నది !

సీత... అవును, వానిదే !

(ఒకరుండి రీసెకర్తితో లక్ష్మణుడును స్వస్వరూప

ధారిణి శూర్పణఖయుఁ బ్రవేశింతురు)

లక్ష్మణ... నిలునిలు రాక్షసీ ! నిలు.

రాము... లక్ష్మణా ! ఇదియేమి ?

మోక్షగమంక్షతోటలును మిఁటికి నిక్కొకగండ్రవెండుకల్
కొండను రుంచుదేహమును గ్రొత్తమొగిల్లిన బోలుచాయ ! ఉ
ద్బంధకరీరకాండఁ ల తాటకఁ గూల్చి నాఁడులేదు నా
గుండెయి దీనిఁజూచి నిలఁగున్ వివశఁ బయి భీతివెంపుఁకా.

సీత... ఆర్యపుత్ర ! నాఁంపుఁడు వారింపుఁడు రాక్షసిని

రాము... దే ! భయములేదు చూచియుండవా చిత్రభిత్తికలను పిశా
చికారూపము ల గుఱున్ ?

సీత... హృదయమా ! ఏమిది ? ఇడిగో ఆర్యపుత్రుఁడు ఆర్యపుత్రునితో
నుండ నీ కీకంఠమేల ?

శూర్ప... ఎల్లపుడును దాపసమాంసమే తిరుటచే నరుచి గల్గి యాకా
న్ననా కదృష్టవశమున మోదకరూపు లేస్థిగ్ధసుకుమారులు
తమంతః దాము లభించినారు. మేలు. వీరి నిర్దుర భక్షించి సీత
నార్యరావణునకు నెఱుఁపెట్టుదును.

(ఎదురుగఁ బర్వడివచ్చును)

లక్ష్మణ... ఇది యెదురుగఁ బర్వడివచ్చుచున్నదే.

కొంచక యాపులింను నెడఁ గ్రొమ్మగుఱుల్ కరపీఠవ్రయ్య వ
ర్తించుచో ధరాతలము-క్రిగును మీఁదయి యల్లలాడఁ, ఆ
యంచును నోరు విప్పి భయదార్భటి మాదెస వచ్చు, దండముల్
డించి క నాటముల్ దెఱవ లీల నెసంగు పురీవరంబఁకా !

రాము... ఇదిగో నిది -

నేలఁ దీరుగుఁ బఱచు నిలుచు జృంభించు బి
ట్టఱుకు నుప్పురమున కొక్కసారి;
ఖడ్గసఖములైన ఖరన ఖముఖములన్
విద్రుచు జలదగణము చిద్రుపలుగను.

సీత... ఆర్యపుత్ర! వారింపుడు వారింపుడు రాక్షసిని.

రాము... దేవి! భయపడవలదు.

లోన శూన్యమాయంత్రమ్ముగాని యిద్ది
కాదు రాక్షసి వికచపంకజదళాక్షి!
వీర నాయమ్ము లిపు డింత సోకినంత
నాన్చి వడి నేలఁ ద్రెళ్లు బి ట్టంగలార్చి.

లక్ష్మ... ఆర్య! అనుగ్రహింపుడు. నేనే దీనిని బ్రతిబంధింతును.

(నడుచు నిల్చును)

శూర్ప... అయ్యో! ఎంత ప్రమాదము! నాకు భక్త్యముగాఁ దగునాడు
పరాక్రమించుచున్నాడే.

లక్ష్మ... నిన్నుఁ దుత్తునియ లొనర్చి పిట్టలకు వేయదాను.

శూర్ప... తొలుత నీక తోరహృదయు భజింతును.

లక్ష్మ... ప్రమాదపడితిని- ఇది నన్నుఁ బట్టుకొనినది.

రాము... నిలునిలు.

తాపసుల మేము గాము పాతగులదెసను
విడుము సంరంభ మిదె యెత్తఁబడియె ధనువు;
రాక్షసులదెసఁ గరుణాపరాజ్ఞుఖములు
మాశితశిలీముఖంబులు మాయలాఁడి !

(శూర్పణఖ లక్ష్మణుల గ్రహించి మింటి కెగసి నిష్క్రమింతును.)

రాము... (సకోకముగా) దేవి ! ఇంకను స్త్రీస్వభావము విడువ వేమి?
 వెఱపుతోడను ధైర్యము నిగిరి బట్టి
 రోణగోచర ! నన్ను బోలెత్తుక
 ఘనపథమున కదిగొ టివ్వునను జనియె
 రాక్షసియు లక్ష్మణుని భుజాగ్రిమున బాదివి.

సీత... ఆర్యపుత్ర ! న న్నెవకు తక్షింతురు ?

రాము... కుమారుని రక్షించు వా రెవరు ?

సీత... ఆతనిచేత నాయుధమున్నది.

రాము... (నిపాదముతో) రాక్షసి చేతులతో బట్టుకొనియుండ నాయుధ
 మేమిచేయును ?

నేలవిడి యడుగైన బో జాలకట్టి
 మానవుని జన్మకంటెను హీన మేది ?
 కనుల కే గాంచుచుండ లక్ష్మణుని బట్టి
 రక్కసియు మాయ మయ్యె బా సక్కజముగ.

సీత... (సోపాదముగ) పాపాత్మురాలను. ఆర్యపుత్రుని నే నడ్డుకట్టు
 టచే గుమాగునివృత్తాంతము హృదయశల్య మైనది.

రాము... (భాణముదీసి) ఇప్పుడు దీనిపై నేదివ్యావృత్తము విడుతును ?
 (నేకధ్వజమున)

కడిలి బడిలి, ఆర్యా ! కరణ కరణ.

రాము... స్త్రీస్వరమువలె నున్నది. ఏ విభావకంఠము! నిజము లక్ష్మ
 ణుడు రాక్షసిని దోసియుండును.

సీత... నాకు నచ్చే తోచుచున్నది.

రాము... కల్యాణ! చేయిపట్టుకొని నా వెన వెంట రమ్మ. నేను లక్ష్మణు
 నెప్పేసింతును.

(ఇద్దరును బరికిరింపుదురు.)

రాము...అహూ !

అవనిధరభాతుసాంద్రమైనట్టిజలము
కాననం బెల్ల బల్బిడి గ్రమ్మునొక్కొక్క ?
ప్రళయధారాధరోదరప్రతతి యిప్పుడు
తరుణరుచికమ్ము రక్తమ్ము కురియునొక్కొక్క ?

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశించును.)

లక్ష్మణ... (నానుకోరికముగా) ఎంతటిసాప మొనర్చితిని ! ఆడుదియను
మిషగలదానినెస నస్త్రము ప్రయోగించితిగదా ! ఒక్కెడ
నిది విచారమునకుఁ దావు కా దేమో !

అరసి కన్నులార నామెదానాత్మ్యమ్ము
నన్నగానినిశ్చయమ్ము నెఱిగి
యస్త్ర మెట్లొ న్యస్త మయ్యె నిశాటిక
గ్గద్వయమ్మునందు నానయందు.

ఆర్యా ! జయము జయము.

రాము... (సహస్రముగఁ గాగిలించుకొని)

ఊహిల్లు మిక్ నోడైదమా నీవు
వత్స లక్ష్మణునకు భద్ర మయ్యె;
నితనిచేతనేగదే యయోధ్యంబలె
వనమునందు సౌఖ్యపడుదు నేను.

(మరలఁ గాగిలించుకొని) కుమారా ! ఏది యారక్కసి ?

(లక్ష్మణుడు తలవంచి నిల్చును)

(ఏడ్చుచు హర్షణఖ ప్రవేశించును)

హర్ష...అయ్యో ! అయ్యో ! అన్నారావణ ! అన్నాకుంభకర్ణ !
అన్నావిభీషణ ! రక్షింపుడు రక్షింపుడు. తలసివేసములు వేసి
కొన్న యామనుష్యులపొగడునుండి నన్ను రక్షింపుడు !

రాము...లక్ష్మణ ! చూడు చూడు-

సురుచిరసాంధ్యరాగరుచితోభితవారిదమాలయట్లు మే
దురపరిసర్పిధాతురిసభాసరపర్వతభిత్తికెవడి
దరుణరవిప్రభావటలధన్వతమాలకపీఠివోలె ని
ట్లయగ నయ్యె నొర తడియాటనినెత్తుట నీమెమూర్తియు !
లక్ష్మ...అదృష్టవశమున నీనింద్యకర్మము నార్యుఁడు స్వయముగానే
తెలిసికొనఁగలఁడు.

రాము...లక్ష్మణ ! తగినట్లు చేసితివి ! చంపుటకు మాటుగ స్త్రీలకుఁ
జేయవలసిన దండన మిదియే.

ఆమెయే యీమె- శూర్పణఖాభిధాన!
దండకారణ్యనివసనతత్పరాత్మ;
అరయ ఖరదూషణుల కీమె యక్కగారు
ముద్దుచెలియలు మఱి పంక్తిముఖున కీమె !

ఈమెనుగూర్చి యింతకు మున్ను వింటిమిగదా !

శూర్ప...మఱవకుఁడు మఱవకుఁడు మనుష్యులారా మీయుదేశము.
దానిఫల మిదిమొదలుగఁ జూతురుగాని.

లక్ష్మ...పొమ్మిక్కడనుండి.

శూర్ప...ఖరదూషణులకు నాయవస్థ చూపింతును. (నిష్క్రమించును)
సీత...అర్యపుత్ర ! ఇప్పుడు పిరాడుచున్నది. కాని యిట్టిరాక్షసుల
వలనఁ బ్రతిభయముగల్గ వనప్రదేశమున లావణ్యవతియు సు
కుమారగాత్రయునగునాసీమంతిని యెట్లు వర్తించుచున్నది!

(రాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచును)

(లక్ష్మణుఁడు రామునికర్తవ్యముఁ జెప్పును)

సీత...అర్యపుత్ర ! కుమారుఁడేమిరహస్యము చెప్పుచున్నాఁడు?
రాము...దేవీ !

బెడఁగుపిసాళిమోవి జగివెల్లెడుమోము, నొయూరపుంగనుల
కడుబుట్టువొకుచంబుల మలంగినకొను, జగాఫిట్టుంధు ల్లా

కడుగునఁ జక్కనూఱుదుగు లల్లన నొత్తెడువిత్తరమ్ము పె
ల్లదరుమ్ముగాఁగి రాక్షసిగ నై యడలించె వివిధమావిధి!
సీత...కల్లకల్ల.

రాము...లక్ష్మణుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

సీత...ఆమెయందు నాకు నమ్మిక యుండెను; టూరు వారించి మంచిప
నియే చేసినారు.

రాము...వత్స! మొదట నీ వామె నెట్లు తెలిసికొంటివి ?

లక్ష్మ... (సస్థితముగా) ఎల్లెడల దాక్షిణ్యమున మీరు దోషమును
జూడఁజాలరు. నిష్పవేడిమి గప్పఁదరమా ?

రాము...నిజమే!

కనికరముచేత మెత్తనై తనరుజనము

సాపమతులకుఁ దా వశేవ ర్తియగును;

ముఘ్న లేనట్టి లతలెగా పెల్లగింతు

స్వార్థపరులైనజనులు కార్యములపట్ల.

శ్రీసామాన్యగ భావించిన నామె తిరస్కరింపఁ దగినదికాదు.

నీవు చేసినది దుష్కరమే!

(లక్ష్మణుఁ డధోముఖుడై నిల్చును.)

సీత...ఆర్యపుత్రీ ! ఇప్పుడును రాక్షసి కనఁబడుచున్నట్లే యున్నది.

రాము...తిథివనవైరిరావణుఁడు దీనికి నగ్రజుడేని యింక దు

ర్లభమగువిశ్రమంబు మదిరాక్షి! ధ్రివంబుగ నాదువింటికిన్

విభవ మెలర్పఁగఁ దనుజవీరులతో రణ మావాహిల్లినం

ద్రిభువనభూతి సర్వరజనీచరమృత్యువు దానఁ గల్గుతఁ.

సీత...ఆర్యపుత్రీ ! చూడుఁడు-భగవంతుఁడగుసూర్యుఁ డెట్టివాఁతినకిర
ణములచే రాక్షసి నెత్తుటిబురదను జెట్లకొనలపైఁ బూయుచున్న
ట్లున్నాఁడు!

రాము...సాయంత్రమయ మైనది. వర్ష ! లక్ష్మణ !

చక్కడఁపు కృపాని వి ల్లెక్కుడింపు

మమలతోయావగాహపూతాంగకతతి

నాచరింతముగాక సాయంత్రనవిధి

పవను బుధించి మంత్రముల్ పఠనచేసి.

లక్ష్మ...చిత్తము. (అట్లుచేయురు)

రాము...ఇదే-

హరిచరణోద్ధర్ణి గగనహంతి విఖండితదేహుడై వెసన్

ధరణీకిఁగూలునానముదైత్యుఁడు నెత్తురుశేఱులంబలెన్

సురుచిరబంధుజీవసుమశోభితరక్తమయూఖమాలలం

దరణి సుస్తదిజ్ఞుఖవితానముఁ దా నరణీకరించెడిన్.

కూర్పణఖాంకము.

(నడకచే నలగి బడలినఋషి కుమారుడు ప్రవేశించును)

ఋషి... సూర్యచశ ఋ సుస్థిరంబుగ నిల్చుఁగాక ! తద్యంతభూషణమగురాముఁడేగదా ఖరదూషణ కర్ణధారయగుయాతుఁ ధానకేతుమతీని జనస్థానమునుండి యచుస్థానమునకుఁ బంపెను! కనుకనే యీవనభూములు నావంటివాఁకిని స్వైరసంచారయోగ్యములైనవి. రామాశ్రయమున రాక్షసజీవితముల రుచిమరగినమృత్యుజిహ్వా యింకఁ దప్పక లంకను జవిచూడఁగలదు. (ఇంచుక నడచి) ఎక్కడ తీర్థయాత్రాశ్రమము నపనయించుకొందును? (పరిక్రమించి చూచి) ఈసమీపమున నాశ్రమ ముండవచ్చును. పులినము లాకుపచ్చగను బొల్పెఁ గ్రీయానియు క్తదర్శలన్ బలుకును జిల్క మౌనులచు పల్కుల నొప్పుగ; మౌనిపుత్రు లంజలులను నివ్వరుల్ గుడిపి సాకింబాలమ్మగాళి నారగావులుగని నమ్మి తల్లిపొదువుల్ విడి నన్ దరియంగ వచ్చెడున్.

ఇచ్చట స్వాధ్యాయము వినరాకున్నది! (నిదానించి) హేమాధూమమును గానరాదు! కానిమ్ము ప్రవేశించి తెలిసికొందును.

(ప్రవేశించి చూచి)

ఈయాశ్రమము కొలఁదికాలముక్రిందటనే పాడువడిపట్లున్నది--

విడుచు హుతగంధమును దర్శి లడరువేది;
విడదు బలిభూమిని బ్రతుక్కు భృగచయము;
కొమలఁగట్టిన యీవల్కలములచేత
నిగురు గురువులతోగరు దా నిచుమడిచు.

ఎవ రయ్యా యిక్కడ? నే నతిధిని.

(నేపథ్యమున)

ఇటుఇటు. అతిథికి స్వాగతము!

(ప్రయాణసంసిద్ధుడై యున్న వృద్ధతాపసుడు ప్రవేశించును)

వృద్ధ... ఇటుఇటు. అతిథికి స్వాగతము!

ఋషి... తపోధనా ! అతివిశాలమగునీ యాశ్రమమున మీ రొక్కరే
కన్నడుచున్నారు?

వృద్ధ... ఇది రావణబంధుడగు మారీచుని యాశ్రమము.

ఋషి... రామబాణము లెంగిలి చేసి విడిచినవాఁడని వింటిని, వాఁడేనా?

వృద్ధ... మత్రేయ! కలను రావణసోదరి శూర్పణఖ యనునది.

ఋషి... అవును. తపోవనమున లక్ష్మణుని ముఖముననే వింటిని—శూర్పణఖాచిరూపకరణమున ఖరదూషణవధయు. మారీచవృత్తాంతమే నేను విసదించి.

వృద్ధ... తరువాత రావణుడు సక్రోధుడై మారీచాశ్రమమునకు వచ్చెను.

ఋషి... ఆలాగా?

వృద్ధ... ఇచ్చి 'నిన్న మృగరూపమున రాముని లోభపెట్టి దవ్వగఁగొని పొమ్ము. నేను సీతను జేకొంచును' అని వాఁడు మారీచుని ననేకవిధముల నిర్బంధించెను.

ఋషి... ఆఁ?

వృద్ధ... అప్పు డామారీచుడు రాముని గౌరవము ననేకవిధముల నుగ్రడించి క్షణ మూరకుండెను.

ఋషి... యోగ్యముగానే యున్నది.

వృద్ధ... అంత రావణుడు సక్రోధుడై

తమినిజేదంతి దంతకోశములతోడ

సమత విషమించునంచునఁ జాయనించు

చంద్రహాసమ్ము నొఱచుండి సంగ్రహించె

నట్టహాసమ్ముతో బాహు లట్టె ముడిచి.

ఋషి...అం దాశ్చర్య మేమి?

వృద్ధ...అపుడు ప్రాణభయమువలననో పూర్వవైరమును దలంచుకొని

యో యతఃకురావణునకు ిధేయుఁ డయ్యెను.

ఋషి...పుట్టువునకుఁ దగియే యున్నది వానిచేఁత.

క్రూరుల స్వభావమేదో

కారణమున మొట్టమొదటఁ గప్పఁబడియుఁ బొ

ల్పారును బీజంబుల సం

స్కారముకైవడి ఫలానుషక్తిన్ స్ఫుటమై.

వృద్ధ...కావునరావణదూషితమగునిందుండి యుద్విగ్నులై సరియము

లెల్లరుచు వెళ్ళిరి నాగమనత్వరయు మీరు చూచుచున్నారు

గదా!

ఋషి...అయిన మీరును దయసేయుఁడు. నే నిం కొకయెడకుఁ

పోయెదను.

(నిష్క్రమింతురు)

‘తృతీయాంకము’—

(సీతారాములు ప్రవేశింతురు)

(నిమిత్తమును సూచించి)

రాము... దేవీ!

భరతుడు బాలుడంచు రిపువగ్గము ముట్టెనొ కోసలంబుల?

జిరవిరహంబునన్ దీని జేరి తల్లులు మువ్వ రోపమి?

ఖరవధ నన్యరాక్షసులు కల్పనసేయుదు రొక్కొ మాయలన్?

గరముస్ఫురించు వామనయనా యిదె వామభుజంబు మాటికిన్!

సీత... ఆర్యపుత్ర! తపమే యమంగళమునకు శాంతి యగును.

(మారీచుడు ప్రవేశించును)

మారీ...(సచింతముగా)

బాంధవులమీఁదఁ దగున్న హాభావ మేమొ!

పాపపుంబుట్టు వడరించు ప్రభుత యేమొ!

చేపడిన మంచినడవడి చేయిబాన్చి

పూని న న్బున్నె నిటునంటి కానివనికి.

దీనికి వంత యేల?

రాఘవుండనుచేరి పరాత్పరునకు

నమ్మి సీతరీరము శరవ్య మొనర్చి

యేనె యమలోకమందుఁ గా లూని మొదట

సినిఖిలరాక్షసశ్రేణి కెదురుచూతు.

ఎక్కడ గదా రామాశ్రమము? సపత్నీకుండగురాముని విచిత్ర

మృగరూపమున నెక్కడ లోభ పెట్టుదును?

(నిష్క్రమిండును)

(తరువాతఁ గవచధరుఁడు లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును)

లక్ష్మ... “ఖరదూషణవశచే జనస్థాన ముద్ధృతకంటకం బయ్యె; కాపుర
మీడియథాపూర్వముగ నాశ్రమపదముల సనాధీకరింపుఁడు”
అని యార్యశాసనముచు విన్నపింప మునివృషభు లనుగ్రహ
మున నొసంగినకవచము నకాలమందునను ధరించుచున్నాను.
మఱియు నా రార్యులకును నలంకరణీయముల ననుగ్రహించిరి.

మై ధరించి యరాతులమై స్పృశింప
వారిమాయవేసము బట్టబయలు సేయు
సనుపమాశ్చర్యభూతమై నట్టిమణియు
సంతుగూఢరత్నాంగుళియము లభించె

(సమీపించి)

ఆర్య! జయము జయము!

రాము... లక్ష్మణుఁ డదృష్టవశమున ననుగ్రహింపఁ బడినాఁడు. లక్ష్మణా!

పూజ్యుల దర్శించితివా?

లక్ష్మ... దర్శించితిని-ప్రత్యేకముగ సమూహముగఁగూడ.

రాము...(ఆసనమునుండి లేచి) పరావరవిదు లే మాజ్ఞాపించు చున్నారు?

లక్ష్మ... ఆర్య! వినుఁడు-

“దేవవిరోధిరక్తకణదీప్తము సాంధ్యఘనాభమైన గో

దావరివారిపూరము న్రతప్రతిపాలన కక్షము బగున్;

పావనియకా వసుంధరయుఁ బర్వతసన్నిభతత్వశేవర

ప్రావృతభాగయాట నెసలారెడు దంతురయకాచు నెల్లెడన్.

కాపురఁ గొన్నిదినము లిచ్చటనే యుండి మేము భద్రములు నా

శీర్వాదముల వర్షిల్లఁ జేయుదుము” అని.

రాము... వారు నిర్బంధమునకుఁ దగనివారు. (కూర్చుండును)

లక్ష్మ... ఆర్యుఁడు కటాక్షించుఁగాక!

(ఆశ్చర్యచూడామణియు నచ్చతాంగుళియకముఁ జూపుచున్నాఁడు)

(సీతారాము లత్యంతము నాశ్చర్యముగ్ను లగుదురు)
రాము... ఆపూజ్యులు వీనిఫల మేమని చెప్పి?

లక్ష్మ... " అంశుకేశోతములు హేమాంచితములు

నై యెసంగుమణియు నంగుళ్యకమ్మ
నెవరు ధరియింతు నాడు స్పృశింతు లేని

దొంటిరూ పొందుదురు మాయతోలంగ రిపులు" అని.

ఆర్యులు గ్రహింతురుగాక. మహర్షి శాసన ముపేక్షింపఁదగనిది.

(తిరిగి యిదిచుచు)

రాము... లక్ష్మణా! అసాధారణ సుఖార్థియగు నావద్గము కవచఫలమే
మని యుగ్గడించెను ?

లక్ష్మ... బాణములనుండి మర్మముల రక్షించునని.

రాము... అయిననిమ్ము. సిద్ధార్థులప్రీతిలతాకుసుమమును బ్రతిగ్రహిం
తును.

(కొని మాడామణిని సీతకబరిధరమ్మన ముడిచి

యంగుళ్యము తనవేల ధరించును)

(సంభ్రమముతోఁ జూచి)

సీత... ఆర్యపుత్ర ! ఏమిది ? ఇం కొకయాశ్చర్యము !

రాము... లక్ష్మణ ! చూడు చూడు వనాంతర మెట్లు రూపపరివర్తన
మందినదో!

లక్ష్మ... ఏమొకో యిది! అరుదెంచె నెందు నుండి !

దేనిచే నీవనం బిట్లు దీప్త మయ్యె !

కొమ్మెగు న్లేనిమెఱుపులు గ్రమ్ముకొన్న

భాతి భాసీలుచున్నవీపాదపములు !

(నేపథ్యమున మర్మరశబ్దము)

(అందఱు ససంభ్రమముగఁ జూతురు)

రాము... జలదపథమ్ము నందు గతిసంభ్రమతః సగయంగ దీధితుల్
 చెలువగు నింద్రచాపమును జిత్రవిచిత్రముగా రచించుచు
 వెలయఁగ రత్నకంధరము వెండిపదంబులు బైడిమేరు ద
 వ్యల నదె చాకలించెను స పూర్వమృగంబు మృగాక్షి చూడుమా
 సీత... ఆర్యపుత్ర ! నననినాన మద్భుతదర్శనమాలచే ననేకరసములు
 గలది !

రాము... దేవి ! దీనియందు మక్కువ గలదా ?
 సీత... తమయుద్ధానమున నీమృగ మెసలారువారి కితరసంపద లేల ?
 రాము... నాకు నదే మనోరథము గల్గినది.
 సీత... ఈమృగ మార్యపుత్రునిచేతికి దొరకునా ?
 రాము... బిక్కెడ సజీవముగఁ బట్టువడకున్న సాంగమగుదీనిచర్యముచే
 నైన రత్నాతిశయభాజనుడ నగుదును.
 లక్ష్మ... ఆర్య ! ఇది రాక్షసమాయ కాదుగదా !
 సీత... ఏమో ?

రాము... అట్లయినను ఈవిషయమున యత్నము చేయవలసియేయున్నది.
 ఇదియుఁ బరమార్థముగ నొకమృగమ యేనిఁ
 దీటు సీయెలనాగమనోరథమ్ము;
 కాక యియ్యది మాయామృగమ్మ యేనిఁ
 దప్పక పరీక్ష సేయంగఁదగును మనకు.

లక్ష్మ... ఆర్యఁ డనుగ్రహించుఁగాక. (బయలుదేరును)
 రాము... నిలుపుము. నీవు దేవిని గా పాడుచుండవలెను.

అడవియడవి తిరిగి యతిదూరవర్తులా
 ఘనులఁ గొలిచి యిపుడె కృష్ణురిలిన
 నీలలాటమందు నిబిడికృతం బయ్యె
 శ్రీమనముద్భవాంబుజాలకంటు.
 ఇదిదూరము పోకుండ ధనువు తెమ్ము.

లక్ష్మ...చిత్తము (ధనువుగొని వచ్చుచు)
(రాముఁ డందుకొని నిష్క్రమించును)

లక్ష్మ...అయ్యో ! ఈపూనిక మేలునకుఁ గాదు. ఈయ్యగము-
మరతక భాసి కంధరము మాటికి మాటికిఁ ద్రిప్పి చూచుచున్
బరుగులువాటు నాల్గకొనఁ బచ్చిక నంటియు పంటకుండఁగాఁ
దరువులఁ జాట్టి కేళి ఘ్లుఱుకుఁ దాఁబయిఁ గ్రిందు తుటంగలించుచుకా
బరువత నావ్యూడుకా ధనువు వంచిన నయ్యెడ బ్రుంగుఁగ్రక్తునకా.
అయ్యో ! ఇంక కృష్టి ప్రసరింపకున్నది.

సీత...ఆర్యపుత్రుఁడు చూపునకుఁ దప్పినాఁడు.

(రథాహుఁడుఁడై రావణుఁడు శూర్పణఖతోను
సూతునితోను జగివేళించును)

రావ...ఏ బ్రదికియుండ నరునిచే నింతవడునె
నాచెలియ లీమె దుఃఖ మణంగుగాక !
అతని గికురించి సీత నే నాచికొండు
రథము చోడింపుమీ సూత రయముగాను !

సూతు...ఆయుష్మంతు నాజ్ఞ. (రథము లోలును)

శూర్ప...ఆర్య ! వలదు వలదు సంరంభక్రిమము. మహేంద్రవిక్రమ
ము మాట్టి గలిపినమీకు మనస్సుఁడొక్కలెక్కయా ? ఉద్వేగ
మున నామె ప్రాణము వాయువుడునట్లు నేను సీతను మీచేత
నుంతును. ఆమెయ్యే వానిప్రాణములు.

సూతు...పాడుస్త్రీలు పాపకార్యములఁ బండితుల నతిశయింతుకు.

రావ...(క్షణమాలోచించి) ఈమె బాగుగనే చెప్పినది. ఆసీతయు-
సరథసవృత్తి రాము ననిఁ జంపి బలాత్కృతిఁ గొందునేని దు
ర్భరమగుశోక భారమునఁ బ్రాణము లప్పుడ వాయు కుండునే !
మఱియును రాము నొక్కనుసిమానిసిఁ జంప స్పృశించు నోటు మ
త్కరములుఁ దేవతావిజయగౌరవభూర్వహముల్ కుతారముకా !

సూతు... ఆయుష్మంతుడా !

మేనులు వణంకఁ గన్పిటివాన లక్షరఁ

గలఁకవాటిస జెందమల్ గలిసి యిఁగొ-

రవిసూయంబులఁ బోవి నీరథహయంబు

లూరకయ తొల్పిపడుచున్న వుత్పరమున!

రావ... సూత ! శిశువునైతి రాము నాకఁటికిఁగాని శివుని కైలా
సమునకుఁగాదు.

సూతు... ఆయుష్మంతుడా! ఇది నాపనికావున నపరాధముగ భావింప
వలదు. మీచిత్తము, ఇదే విడుచుచున్నాను (తనలో) తొలుత
సదాచారమును దళువారే బగ్గములను.

(చోదించును-అందఱు రథవేగము నిరూపింతురు)

ఆయుష్మంతుడు రథవేగము చిత్తగించుఁగాక -

జలదకదంబకంబు జలసంస్థితమై నిడువై తనరై; శృం

ఖలములు నిట్ట నిల్చుటకు ఘంటలు మూకముఖంబు లన్యైఁ గ

ర్వలివడిఁ జామరంబు చెవిపజ్జ జపించెడు నిశ్చలులుగఁ

బాలుమఁ దలంచినంతని నిను న్వేస గమ్యము డాయుచున్నటుల్.

శూర్ప... సూతుడు చెప్పినది నిజమే. ఇదే రాముని తపోవనము!

రావ... కీచ్యసనమూలమగు రాముని ప్రాణప్రియయెక్కడ?

శూర్ప... అదిగో అదిగో ! (వేలితోఁ జూపును)

(సీతను జూచి శబిష్మయముగా)

రావ... ఈమెయూ త్రైలోక్యసుందరి సీత! చిత్రము చిత్రము!

కనుగొంటి జెఱపట్టి యచ్చరలతోఁ గళ్యాణి నింద్రాణిఁ జ

క్కనిపూజోంబులఁ దెచ్చివాఁడ దశధిగ్జాలమ్మునం గెల్పుచో.

ఘనసంతానసవిలోలఁ గంటి గిరిజాఁ గైలాస మూగించుచోఁ

గనలే తెయ్యెడ నిట్టిరూ పిత్రుడు నాకన్నుల్ బలాధన్యముల్ !

(నంకల్ప పర్యాకులుడై)

సారసనేత్రసుంజిసురసాయనపానమునన్ మనంబు ద
న్వారగ నాయస్థిర యనాబ్జపరంపర ధన్య మయ్యె; నిం
డాగగనీమె పుష్పగుళులొగము నెట్లు కవుంగిలించి నా
వీరకిణాంకితంబులగువింతిబాపాలు తృప్తి నొందునో!

శూర్ప... నాకోర్కి ఫలించినది.

రావ...(లక్ష్మణుని జూచి)ఏం చెప్పాడు?

కవచితగాత్రుడు శరధికర్మశపృష్ఠః ఉభిజ్యకాంక్షుకుం డెవ
డాకొ ఏడు నీతదరి నెక్కటియై నిలుచుండె మిన్న కే?

(శూర్పాఖి చెప్పట నతిగమను)

అవు రవురా! అడర్చెను శరావళి తాటకటూడ రాముణ్ణి
యువ యసిదూసె నీవయి నొహూ నరవీరులవిక్రమార్పటుల్!

(నేపథ్యమున- మర్మరశబ్దముతో)

ఓహూ! ఏమీ జేగము!

రావ...ఎవనిదీ స్వరము?

శూర్ప...అన్నా! ఆ రామునిదే.

రావ...(తిరిగి చూచి)ఇతఁడా తపస్వి రాముడు! (తెలివి తప్పును)

సూతు...(తనలో)నిజము జూరీచునినాక్యము. రాముడనగా-

అతఁడు కాకుండు జో ప్రపుల్లాబ్జనేత్రుఁ

డతఁడు కాకుండుఁజో తుపారాంతుకూళి;

జుతఁడతఁడొధ్య నాదిర్భావ మందినట్టి

యసురహరహా నొకానొకయాషధమ్ము.

రావ...సూతుడా! భీతుడ వయినట్లు కన్నుట్టు చున్నావు?

సూతు...అయ్యవ్వెందుడా నిజముగ భీతుడనేయైతిని? ఇప్పుడు
మనము మన ఘోరమును రాముడే రాక్షసుడు వోలె మన్నది.

హూర్వ...అన్నా! ఈమె యీయూకార మలంకారములచే నిం కెంతోగా
శోభించునో!

రావ... ఈమె కాభరణములతో నేమి?

సహజసౌందర్యసాభాగ్యశాలియైన
సత్పదార్థమ్మునకును సంస్కారమేల?
చంద్రమణికళ నెవ్వండు సానవట్టు?
కాస్తభము దేనిచేత నింకను వెలుంగు?

సూతు... ఆయుష్మంతుడా! ఒక్క-మనవి—

రావ... నిర్భయముగఁ జెప్పుము.

సూతు... ఈయమచిత్ర గంభీరమై యెసంగు;
వరఃపతివ్రతవోలెఁ జూపట్టు నీమె;

రావ... నీ కెట్లు తెలిసినది?

సూతు... సకలబాంధవలోకమ్ము సంతృప్తిబింబి
వనమునఁజెలంగు ఫీరయై భర్త వెంట.

రావ... మందుడా! స్త్రీలఁడెంద మెందు సుఖమున్ననందే గందఱించును.

ఆమందాకినిరత్న బద్ధతటమం దాసీనయై నాయొడ్డి
హేమాంభోరుహగంధి దివ్యకవచం బింపార సేవించుచున్
భీముద్వాంకితమామహేంద్రకదవిన్ గేగంట వీక్షించుచున్
దామర్తుడన నేవగించి యిదియే నాతోడఁ గీడింపజే?

(నిమిత్తమును సూచించి)

సీత... కుమారా ఆమంగళమాసన్న మైనదనినాకుడికన్ను చెప్పుచున్నది.

లక్ష్మ... అమ్మా!

దాయ పాల్గోరఁ దగుపదార్థమ్ము కాని
యీవనాంతమ్మును సమాశ్రయించు మనకు
వనటయే; కళోభనం బనఁగ నేమి?
లక్ష్మ లెట గల వటన గలారు రివులు.

సీత...కుమారా ! నేను ఋషిపత్నులు చెప్ప వింటిని-రూచే జుక్క
బడినభరదూపణులభ్రాత యిర్వదిభుజులవాఁడు సుప్రసిద్ధుఁ
డొకఁడు గలఁడని.

రావ...అదృష్టమే ! ఈమె వన్నుఁ గూర్చి యింతకు మున్నే విన్నది !
లక్ష్మ...అమ్మా ! ఇందువలన న్నాశ్వేగము వలదు.

రావ...ఏమి చెప్పును!

లక్ష్మ...పొగువమునకు బాహువులు ప్రమాణము కాదు.

ఇట్టిరావణుఁగూడ జయించె నెవ్వఁ
డతని నా కార్యమ్యుతహస్రబాహు
హూమసాధనసత్త్రితూయోగ్యమై
పరశువున మాని నొకఁడే తరువుబోలె?

రావ...మనుష్యుఁడా ! వాతవకుమా నీయిమాట.

(నేపథ్యమున—హంలక్ష్మణా!)

సీత...అమ్మా ! ఆర్యపుత్రుని స్వరమే!

లక్ష్మ...అమ్మా ! ఆమ్యుఁ డార్తస్వ మొచ్చువా ?

సీత...నీ వేమని తక్కింతువు?

లక్ష్మ...చూయ యని.

రావ...అహూ ! దిట్టరి గదా వీడు!

సీత...బాలుఁడా! ఆచూయనుండియైన రక్షింపవలదా?

లక్ష్మ...రక్షింపఁ బడదగినవాఁ డెట్లు రక్షింపఁ గలఁడు?

(నేపథ్యమున—ఏమి లక్ష్మణా! వినఁబడలేదా?)

సీత...విను లక్ష్మణా ! ఏల త్వరపడవు! స్త్రీలలో లక్ష్మియే యనంతర
గాణిని, నేను గాను. ఒక్కవారినే—

లక్ష్మణుడు (చెప్పులు మూసికొని) పాపము శాంతించుగాక.

వరమగంభీరమతులందుఁ బ్రథమ వయ్య
నన్ను నెగ్గాడెదవు దూర మెన్న కీవు
వైబడగనున్న దిపుడు విపత్తు నీకు
నాపదలయందుఁ దారుమా రగును బ్రకృతి.

రావ... పనవాసమున వసివాళ్ళు వాడియున్న యీమె కాపద కాదు-
సంపదయే చేకూర నున్నదని యెఱుఁగవా మూఢా!

(నేపథ్యమున)

ఈ హతాస్థి.

సీత... మూర్ఖుణ్ణా! లక్ష్మణా! విను నేను సీయెదుటనే చచ్చెదను. తరు
వాత నిరాశుడవై యన్నగారిసన్నిధికి వెళ్ళగలవు.

లక్ష్మణుడు... దొరయదు వివేక మడరదు దూరదృష్టి
తేదు దాక్షిణ్య మూర్జితం బాదుకొనదు
స్త్రీలపుట్టువు గర్హితు నీ యటంచు
నదియె కతముగ నన్ను అవ్వొడి తీవు.

సీత... పోనీ. నీవు మంచివాడవు గారాదా?

లక్ష్మణుడు... కానురూపులు నవనైరకలుపితులగు
నసురులకు విశ్రేమస్థానమైన వనిని
గురునినుడిఁ ద్రోసి యవివేకగుణవిహీల
నటులు ని న్నొంటివిడిచి నే నేగువాడ?

సీత... స్త్రీలను రక్షించునది శీలముగాని బాణము గారు.

లక్ష్మణుడు... దేవత లెఱుంగుదును; దేవతలే సాక్షులు.

సీత... అగుగాక.

లక్ష్మణుడు... (ప్రణమిల్లి) నమస్తుభ్యం (నిష్క్రమించుచు)

సీత... లక్ష్మణుఁ డార్యపుత్రుని గలిసికొనునా?

(నేపథ్యమున)

సీతా! నీవును నన్ను వేక్షింతువా?

సీత... అభాగ్యురాలను గదా నేను. ఆర్యపుత్రుని స్వరముచే నన్వేషింతును.

(ఎదులు దేగుచు)

శూర్ప... అన్నా! చూడుచూడు! నాథుడు లేనిరతనము స్వయముగ వచ్చుచున్నది.

రావ... ఇది యువేక్షింపఁ దగినసమయము గాదు. నేను రామరూపమున నీమెను సగముదారిలోనే నిలిపివేయుదును.

శూర్ప... అన్నగారిపన్నుగడ బాగుగనే యున్నది. రామఁడు తిరిగి వచ్చునుండఁగా నేనును సీతారూపమున విలంబింపఁ జేయుదును.

రావ... మంచిది.

(శూర్పణఖః పక్కమించును)

సూతు... ఆయవృత్తుఁడా! నే నేపుడు చేయవలసిన దేమే నున్నదా?

రావ... (చెప్పట నటించును)

సూతు... చిత్తమ(తనలో) పథుహిం ద మేత బలమైనది! నాచేతఁగూడ నీకార్యమును జేయించుచున్నది.

(రావఁడు రథము దిగి రామరూపమున సీతయెదుట నిల్చును)

సీత... ఆర్యపుత్రుఁడా! జయ జయ మార్యపుత్రునకు!

రావ... దేవి!

మాయ బలముగ నెసఁగు దైతేయవరుల

నాల్కపై నున్ననిన్ను నోసెళినయన!

యెటు లువేక్షించె లక్ష్మణుం డెటులు నీవు

మృదులకదముల రాజులి తిలదవ్వు?

సీత... అభాగ్యురాలను. ఈమారుని మిక్కిలి నిందించితిని. ఆతఁ డేమనుకొనునో!

రావ... మాయామృగస్వరముచే నీవు వంచించఁబడితివి.

సీత... ఆర్యపుత్ర! ఏది యామాయామృగము?

శాన... దారిలోఁ దప్పిపోయినది; మరలఁ దనకుఁ దానే వచ్చును.

(నేపథ్యమున)...

ఇదే యిదే వచ్చుచున్నాను.

సీత... ఆగ్యపుత్రుని స్వరమే యిది !

రావ...మునుపును ఇట్టిస్వరముచేతనే వందింపఁబడితి వనితలంతును

సీత...అయ్యో! దానిచే గుమారునిగూడ నిందించితిఁగదా!

(రావణుఁడు సూతుని జూచును; సూతుఁడు లక్ష్మణరూపమున రథము

జంగు లేక కొనివచ్చి రావణు సమీపించును.)

సూతు... ఆగ్యుఁ డనుగ్రహించుఁగాక; ఆగ్యుఁడు సపత్నీకుడై రథ మధి
రోహించుఁగాక.

రావ...లక్ష్మణా ! ఏమిది?

సూతు... ఆర్య! తపస్విజనము తపోదృష్టిని జూచి, 'భరతునకు శత్రు
భయము సమీపించినది; వేగమే మీరు వెళ్లవలయును' అని
తపస్సుచే రథము నిర్మించి నా కొసంగి వనాంతరముల వంత
ర్హిత మయ్యెను.

సీత... సరిపోయినది. పూర్వముగూడ నీతనిహస్తముననే యుంచలేదా
యాశ్చర్యచూడామణియు నద్భుతాంగులీయకమును?

రావ... దేవి! నీయభిప్రాయ మేమి?

సీత... నేనుమాత్రము కోరఁదగనివా భరతుని వంత దీర్ఘటయుఁ బెద్ద
లకు మొక్కుటయు?

రావ...లక్ష్మణా! తొలుత దేచిని రథ మెక్కింపుము.

సూతు...చిత్తము. (రథము సిద్ధము చేయును.)

సీత... అదృష్టమే ! రాక్షసవంశననుండి తప్పకొని వెళ్ళుచున్నాము.

(సంతోషమున నెక్కును)

రావ...(తాను నెక్కి) దేవి పగిలన్నురాలై యున్నది. లక్ష్మణా ! వేగ

గుఱ్ఱములఁ దోలుము.

సూతు...చిత్తము. (తోలును)

రామ... (కామసీతార మభినయించుచుఁ దనలో)

నెను నసందిగ్గముగ రాముఁ డసయె తలఁచు
నైన సీమె స్పృశింపఁ జేయూడ దయయ్యె!
అదియ యాదిమదర్శనంబగున యేని
కిష్టమే యగు స్త్రీసహాయము మివ్వుల !
(రథము కనుమొరగును)

(తరువాత సీతాపూపధారిణియగు శూర్పణఖతో రాముఁడు ప్రవేశించును)
రాము... దేవి! జాల్కుడగునారాక్షసుఁడు నే బాణము వదలినంత నా
రూకమును గ్రహించి పడెను. అందుచే వాని నుపేక్షించి నీ
వృత్తాంతము దెలిసికొన వెనుకెంటనే మరలి వచ్చితిని.
శూర్ప... [తనలో] నీదేవిత్యము నీరై నది (వెలికి) ఆర్యపుత్ర! ఊరకయ
నేను మీ కీశము కల్పించితిని.

రాము... నన్ను వంచింపనే వాఁ డట్టిరూపముఁ గొనెను.

[లోలో నవ్వుకొనుచుఁ దనలో]

శూర్ప... నిజము, నిన్ను వంచింపనే రూపాంతరముఁ గొనుట.

రాము... దేవి ! నీవు నీవుకా నట్లున్నావే ? నాయెదుట నీ కింతటి

తొట్రుపాటెల?

శూర్ప... ఆర్యపుత్ర! నాయాత్రిము మీరెఱుంగదు.

[ఆకసమున రథము కనంబడును]

సీత... ఇన్నాళ్లకు నాప్రియసఖని వనస్థలిని విడిచి వెళ్ల వలసెను.

రామ... దేవి ! చాలుచాలు నందనవనము సతికయించు వగరోద్యాన
లక్ష్మిని జూతువుగదా!

రాము... సీత! [ఆకసమునఁ జూచుచు]

శూర్ప... ఆర్యపుత్రుఁడు! [ఆకసమునఁ జూచుచు]

సీత... ఆర్యపుత్రుఁడి ట్లనుచున్నాఁ డేమి?

శూర్ప... ఆర్యపుత్ర ! చూడుఁడు చూడుఁడు—మనప్రతికృతు లద్దము
నందుఁబలె యాకసమున నెట్లు కనంబడుచున్నవో!

రాము...నిజము, సీత కరపురుషునివజ్జ నిలువదు. సత్య మీమే మాయా
సీత; మాయా రాముని పార్శ్వమున నున్నది. వా డెట్లు రాముఁ
డుగాఁడో యామెయు నట్లే సీత కాదు.

(ఇద్దరును ఎత్తినతలు వింది పరిక్రమింతురు)

సీత...అభాగ్యురాలను మీ రార్యపుత్రులగుదురో కాకో తెలియఁ
జాల కున్నాను.

రావ...ముద్దరాలా! మునుల వచ్చింకు నాయాపమున రాక్షసులు సంఘ
రింతురు

సీత...నిజమే ఆర్యపుత్రునకు స్త్రీసంబంధ మెక్కడ ? ఆమె యెట్లు సీత
గా దో యతఁడు నట్లే యార్యపుత్రుఁడు కాఁడు.

రావ...దేవి! బెంగనుండి తేరికొన్నది. లక్ష్మణా! వేగముగా గుట్టములఁ
దోలుము.

సూతు...ఆర్యునియాజ్ఞ.

[రావణుఁడు సీతను గొని సూతునితో నిష్క్రమించును]

[విషాదము నిరూపించి తనలో]

శూర్ప...నేను పోవుట కపాదు పేమిగదా?

రామ...దేవి!

ఏల జపారుఃపాథరము నెండఁగఁ జేసెద పూర్వుగాడ్చుచే
నేల యజన్త్ర మక్షుల సృజితు కుచంబుల నప్రహర మి
ట్లెల యెదో తలంచి తపియింతువు కాళ్లును జేతు లాడన
ట్లోలలితాంగి! సిద్ధతియు నొక్కట నావెనువెంట సాగెనే!

శూర్ప...ఆర్యపుత్ర! సిద్ధసనమునకు నేను గారణ మైతిని.

రాము...అమాయామృగ మెవ్వరి లోఁ గొనదు ? దీనికి వంతయేల-

ఏమిచెప్పుమా లక్ష్మణుఁ డింకను రాలేదు?

శూర్ప...నేను నదే యశకొన్నచున్నాను.

రాము...ఆరక్కసుని రూపకోప ర్తనమునఁ గుమారుఁడు మోసపోయె
నని తలఁతును. దేవి! నేను లక్ష్మణుని వెదకుదును-నీవును నా
వెంట రాగల్గుదువా?

శూర్ప... ఎట్లయిన వత్తును. రాక్షసవంచనయన్న నాకుఁ జెప్పరాని.
భయము. (ఇర్వారుఁ బరిక్రమింతురు)

[నేపథ్యమున]

నిండెనే యోసి కే కేయి నీదుకోర్కె?
అమ్మ కౌసల్య! నీసహానమ్మ చనినె?
యెటులు సహియింతు వింక నీయేకసుతుఁడు
హాణముం బాసె రాక్షసబాణమునను.

రాము—అయ్యో! అనకొన్నట్లే యయినది.

[నురల నేపథ్యమున]

ధర్మముం దప్ప నెపుడు సత్యమే వచింతు
పంటవలఁటికి నోములపంట వీవు
యెటుల సీతమ్మ నీవు గణేపఁ బడెడు
దిక్కు మొక్కును లేనట్టిస్త్రీలలోన?

రాము—ఆత్మపరిత్యాగము చేసికొనక ముందే యీతని సమీపింప
వలయు. [పరిక్రమింతురు]

(తర్వాత శాణోద్ధరణ వ్యాపృతుఁడు లక్ష్మణుఁడును రామరూపప్రచ్ఛ
న్నుఁడు మారీచుఁడును బ్రవేశింతురు)

లక్ష్మణ—[వీడ్చుచు] ఆర్య! గురువిధేయ! నాజీవితము నీయధీనము-నేను
నిన్నునుగమింతును.

రాము—[నవ్వుచు] లక్ష్మణ!

మాయ యిది యెల్ల దుఃఖమ్ము మాను మీవు
లరయుమీ నన్ను నేను నీయగ్రజండ;

లక్ష్మణ—[చూచి సక్రోధముగా] రాక్షసా!

చంపివాడవు నాయగ్రజమ్ము నీవు
నన్ను గడఁచేర్పఁగా వచ్చినాడవేమి?

నిలునిలు మెక్కడను బోయెదవు? (కత్తిఁదీయును)

(గాఁడుఁ దంగుళీయకముఁ జూపుచు; లక్ష్మణుఁడు తలవాంచి నిల్చును)
రాము...లక్ష్మణా! అంగుళీయకము ఫలముఁ జూచుము.

(మారీచుని బాదయుఁ జిమ్ముచు; వాఁడు స్వస్వరూపముఁ గొనును)
లక్ష్మ...ఆర్య! ఇదే ఇదే—

పద్మపాటలరుచి భవత్పాదనిహతిఁ
బ్రేకి నెగయుచో సహజమా ప్రకృతి నంది
మేఘములఁగూడి జవమున మిటినుండి
వృథివిఁ గూలెను గొండలు పిండిగాఁగ.

శూర్ప...(సశోకముగ) అయ్యో! మనుష్యులే లలశాలులైరా? తాత
మారీచుఁడు కడతేరెనా?

లక్ష్మ...ఇది చూచినంతనే యీయంగుళీయకము రాక్షససంశయము
గల్గునడ రూపవ్యక్తికిఁ గారణ మగునని నమ్మిక గల్గినది.

శూర్ప...నేను బోవుటకు మార్గ మేమి? (విషాదము రూపించును)
రాము...దేచి! ఏమియొకను శోకము మానవు?

(కన్నులు తుడుచును; శూర్పణఖ స్వస్వరూప మొందును)

రాము...లక్ష్మణ! ఏమిది?

లక్ష్మ...ఆర్య! ఇదే ఇదే—

కన్నులు నల్లకల్వల జొకాటపురూపుపరిత్యజించి కై
కొన్నవి బండికండ్లాయను ఘోరతరాకృతి; యీమె దేహమున
బర్హమనొంది మక్కిడితనాన వెలార్చుచు దంతమూలముల్
చెన్నతెఱ దమ్మిదూండ్లు పయిఁజేరఁ గలంగిన యేటికై వడిన్.
నీవు తెచ్చిపెట్టినదఃఖమా యిది! (కత్తి దూయును)

శూర్ప... హా చచ్చితి చచ్చితి. ఆర్యా! శరణు శరణు.

(రూపమును గుడించికొని రాముని పాదములఁ బడును)

రాము...(లక్ష్మణుని వారించి) శూర్పణఖా! నీ కథయ మిచ్చితిని.
యథార్థముఁ జెప్పము.

(శూర్పణఖ చెప్పట యభినయించును)

రాము... శూర్పణఖా ! నీనిష్క్రమార్థముగ నీసోదరుని మొదట నా
సందేశము గొనిపొమ్ము.

శూర్ప... ఎంతటి దయాళుడవు! సెలవిమ్ము.

రాము... విను.

“నా కనుదోయి భ్రాంతిని గొనం గనుపించుచు మాయసీత నా
యాకృతినూని లక్ష్మణుని యాకృతి నూనఁగఁ జేసి చెచ్చెట
దేకువఁబాటు నీవలన నిక్కము వంచితకాదు సీత; పైఁ
బాగ్రేకమునుం గనాథలయి వంచిత లాదురు నీకళత్రముల్.” అని
లక్ష్మ... శూర్పణఖా! నా మూమాటయుఁ జెప్పుము.

“బందుగులనేఁగఁ గోరుట నాడి గాదు

శాత్రువుల నెట్లు లంఘింపఁ జనును నాకు?

బాంధవులతోడ రావణా భండనమున

మునికి నాకు ముహూర్తదన్యము నిశుము!

శూర్ప... నాయన్నగారికి భండన మన్నఁ బాడుగ.

లక్ష్మ... చీ పొమ్ము.

(శూర్పణఖ మింటి కెగసి నిష్క్రమించును)

రాము... లక్ష్మణా! మనము వంచితఁ బడితిమి

కనకమృగంబ దేడ? మఱి క్షౌతల సేడ నటించఁ జూడకే

సునిశితబుద్ధి రావణుని సుందరిపల్కు తలచే ధరించెగా

యని కృతబుద్ధులెల్లఁ బరిహాస మొనర్తు; విచార మేటికి

జనుపడు నొట్లనర్థములుపజ్జ యగూర్చనిహరకాంచో?

ఇపు డాలసింహక యత్నము సేయవలయు ముందు పద.

(నిష్క్రమింతురు)

—చతురాంకము—

ధి

(రథస్థుడై రావణుడు సీతతోను సారథితోను బ్రవేశించుచు.)

రావ...లక్ష్మణా ! అశ్వమాల వేగం దోటము.

భరతుడు వైశమే ధరణిభారము డించుచుగాక; సన్నుద
స్ఫురితమనస్కులై మనలం జూచి రహింతురుగాక తల్లు; లీ
తరుణియుఁ బాప మిష్టయినఁ దాఁ దనదౌపురి జేరుటన్ నీశా
చరవరగోచరాద్రివసంభవహుఃఖము నీగఁగవుఁకా.

సీత...అర్యపుత్ర ! కాదుకాదు. తపోనవమే నామదికి నచ్చినది.

సూతు...(తనలో) శాంతము నుదారమునైచి వీమెదేతము - ఈమెవంచ
నకుఁ దగదు.

సీత...ఏమి చెప్పునూ ప్రియము వినుచున్నదం హృదయము తపించు
చున్నది!

(కామాకేశము సహపించి)

రావ...ఏవిధి సమనుష్ఠాప్త్రీయంగు మన్మథవాంఛం దీర్చుకొందును ?

సూతు...ఓహూ ! ఈకాముకుని నిర్భర్యాద !

చలమతిఁ జూచెడిన్ నియమశాలి వధూమణి సాధ్వీ; తెల్లుగాఁ
బులకలు గ్రమ్ము బాహుయుగముం బ్రసోందుని గాఁగిలింప;నూ
ర్పలు నిగుడించుఁ దీంప)మగ మోవి వివర్ణత నొంద; మాటికిన్
బలికెడు నేదొ యేకియొ నెప స్ఫుర నేదియొ చేయు నూరకే!

సీత... (తనలో) ఏమిది ? అర్యపుత్రుడే డాకారమున నిం కొకనివలె
గప్పట్టుచున్నాడు!

రావ...అగఁగక ! ఈమెతో స్పర్శచుఖ మనుభవించును. ఓహూ!
అభరిచయ మెంత బలవత్తమమైనది !

స్వమదకల్పామితశోభితచామరాగ్ని

మగుచు హేందుని దంతావళాననమున

విక్రమము మొక్కవోని నాపీఠభుజము

తబిసి యిల్లాలి స్పృశియింకఁ దలఁచు నహహ !

సీత... ఏమి చెపుమా ! రాక్షసదర్శనమునకంటె వేయి తలుగ నున్నది
నాసంతాపము !

రావ... స్నానవిధులను దళముగా జడలు గట్టి

యడఁపువులె తొడవుగా నశిశయిల్లి

పిడిదిలి రథవేగమున నిల్లు చెదరి ప్రేలు

నీదువేలి దేలి ! బ ధింప నిచ్చు.

సీత...(సలజ్ఞముగా) కుమారుడు దగ్గఱకే యున్నాడు.

(స్వహస్తమున రావణహస్తము నివారించును; అతడు స్వస్వ

రూపముఁ గొనును; సీత మూర్ఛిల్లుచు)

రావ... దేవి! భయమువలగు నేను రామేశనే-

సూత... ఆయుష్మత్తుడా! ఇంక నేమి చెప్పి యేమిలాభము-

బాలశశాంకరూపపరిపంధిభయంకరదంష్ట్రమున్, మహా

తైలతటోన్నతంబు, జలసంభృత మేఘవిధంబు, సర్వది

క్షాలవిలోకిసియుముఖకాండను హేమాగ్రహనోహరంబునై

ప్రళలి త్రుటిన్ స్వభావమను గైకొని మీవపు వోమహాప్రభా!

(తన్నజూచుకొని నివ్వెఱవడి)

రావ... ఏమి నే నిట్లయితిని! దేవి! భయము వలదు భయము వలదు.

కాలా! యేల ననునీ భయప్రదునిగా భావించి శోకింప? నీ

త్రైలోక్యంబున నీచురాసురులలో దప్పించి నిగ్రాహఁగై

కో లెవ్వని కెవం దెదిర్చెను ననుక గ్రోథాంధదిగ్వారణ

స్థూలవ్యాయతదంతకోశకులిశాక్షుభోరువక్షుఃఫలుక?

సీత...(నగచూతెలివితో) ఆర్యపుత్రా! రక్షింపుము రక్షింపుము!
 (నిండు తెలివితో సూతుని గని) హమ్మిరి! రక్షింపుము రక్షింపుము!
 సూతు... ఇంకిది మాత్ర మేల? నేనును నిజరూపము గైకొందును.

(స్వస్వరూపము గొనును)

సీత... అమ్మా! ఇతడును గుమారుడు కాడు!

(నావిడిచి యేడ్పుచు)

హా ఆర్యపుత్రా! హా సుమారా! కాక్షనునిహస్తము నుండి నన్ను
 రక్షింపుడు.

(నేపథ్యమున)

ఇదే వచ్చు చున్నాను-

సూతు... ఆయుష్షుతుడా! చూచుచూడు—

తుండం బంశశసన్నిధంబు! కనకస్తూపంబు కంఠంబు! పో
 చ్చండం బక్షియుగం బహూ యిదిగో కోభస్ఫూర్తి నిగ్రధము
 ద్దండప్రికియ నడ్డు యానవధ ముత్పర్ణంబు నుచ్చాఖము
 తాండంబై గటిగాడ్పులక ధరణిరుట్కాండంబు వెన్వంటరాన్!

సీత... అయ్యో! నా కేదిగతి? ఎవరు శరణము!

(నేపథ్యమున)

శరణ మే నాచు; దశరథసఖుడ-చేర

నేజటాయువ; నిలుపురా సీరథంబు!

నే సహించెద నజ్జలదోసమైన-

విడువు రావణ వేవేగ వీరసతిని.

రావ... (నవ్వి) సహించునామేమి నాయపరాధము నీపక్షి! కొంత
 డాతోఁ గొట్టి రథమార్గమునుండి తొలగింపు మీతీతుకను
 ఈగొద్ద నిజయుగ నేనెవరో యెఱుంగదు.

(ကုမ္ပဏီ ငွေလက်ကိုင် အသုံးပြု စာချုပ်)

(ഇന്ത്യ) നമ്മുടെ ഇഷ്ടം നിങ്ങളോട്...

(တရုတ်ကောသလ ကောသလကောသလ ကောသလကောသလ)

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

நான்... உன் உன் உன்...

ಇದುವೇ ೧೯೫೭-೫೮ ರಲ್ಲಿ

बाल गंगाधर तिलक - आचार्य

၆၈၅) ၆၈၆) ၆၈၇) ၆၈၈) ၆၈၉) ၆၉၀) ၆၉၁) ၆၉၂) ၆၉၃) ၆၉၄)

മുൻപ്രകാരം നൽകിയിട്ടുള്ള രേഖകൾ

ಇಂಥ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿತು.

ಬೃಹದಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು

ಪ್ರಾಚೀನ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಸಂಗ್ರಹ

శాసనములు

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

(உய்யுத) (2)

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ஸ்ரீ கங்காநதி ஸ்தலம் செ மூர்த்தி அமைந்திருக்கிற நகரம்

പ്രകൃതിയുടെ അനന്തതയെക്കുറിച്ച്

శ్రీమతయః సత్వము బుద్ధిని కలగించును అప్పుడగునాక; చ

ଅମଳ ଲୋକ ଶୁଣିଲେ କହିଲେ : ଶୁଣିଲେ... ଅମଳ

၁။ အနုပညာပညာရှင်များ၏ အားပေးမှုများ

၁။ ဤကဏ္ဍ၌ ဝိသုဒ္ဓိသုတ္တံ

சென்னைப் பல்கலைக்கழகம்

සංඛ්‍යා රාශි රාශි සංඛ්‍යා රාශි රාශි රාශි

பெரிய கட்டை

[2014]

సూతు...అయ్యో! గృధ్రరాజు ఖడిపోయినాడు!

హితజన్మకాంత...రోషితినినుండు

శ్రమనిరుద్ధవిభుగ్నదుర్బలగభుండు

దినవిరామపయోధసందీప్తుడగుచు

బడెడుబుర్రులకు డ్రభ్రపథగునుండి.

సీత...అయ్యో! దేవతలు నిష్క్రమింతురు! దౌర్భాగ్యురాలను నాకొంటి

కైయాపక్షి రాజు శోచనీయుడయ్యె-

రావ...సూతుడా! అశ్వముల వేగం దోలుమా.

సూతు...ఆయుష్మంతుని యాజ్ఞ.

హితము వయకూల మాతృసంగతము సర్వ

మాగమరహస్యయుతము శ్రవ్యమ్ము నైన

నావచప్పుల కితడం శిష్టముల నిడెడు.

కాను మదియేష? స్వగ్రహణమేష?

(నిష్క్రమింతురు)

ప్రవేశకము

(మండోదరియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశింతురు)

మండో... ఏమి ! ఇదియఁ గానున్నదా ?

చేటి... అమ్మగారిముఖ మనుతాపమును గ్రహింపుచున్నది.

మండో... ఓసీ ! నీ వశోకవనమును జొచ్చి యుంటివా ?

చేటి... అవు నమ్మా ! అక్కడ దొరగారిచేఁ జెఱవట్టఁబడిన తబిసి
యిల్లా లున్నది!

మండో... ఆమెయే నావినాశమునకుఁ గారణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

చేటి... అమ్మా ! ఎప్పుడును లేళ్ళు బెబ్బింప నమ్మవు. ఆమె యెట్లు
వచ్చెనో యట్లే పోవుర - మ్మగారే యెల్లప్పుడును లంకాధీశ్వర -

మండో... వెట్టిదానివలె నున్నావు ఇంతఁగాఁ గలిసి మెలసి యుండియు
నాభానము నెఱుంగఁజాల వైతివి-నా కొక పాడుకల వచ్చితిది!

చేటి... శాంతించుఁగాక శాంతించుఁగాక. చెప్పు నుమ్మా !

మండో... ఓసీ ఏను. కెరటము లన్ని దెసల వ్యాపింప జలజంతువులు
త్తుల్లి త్తుల్లి మిట్టిపడుచుండ మరకతపర్వతముల సమూహము
వలె నీలమై యొప్పారు సముద్రము కొన్నిగడ్డిపోచలు వచ్చిప
డుటచే క్షణములో నెండిపోయినది.

చేటి... అమ్మయ్యో !

మండో... నేనును దలనిండ నిసుక వోసికొని-దూరదూరముగ నున్న
పండ్లును భయము గొల్పుమొగమును అగ్నికణములు రాల్చు
కన్నులును శూన్యకర్ణములును గపాలవర్ణమును గలయొకా
నొకయమంగళస్త్రీచే బిగ్గఁ గాఁగిలింపఁ బడితిని.

చేటి... ఓయమ్మ !

మండో...అసీతయూఁ డెల్లనికట్టుచీర కట్టుకొని, హృదయమునఁ జంద
నము పూసికొని, కొప్పుక మల్లెపూవులు దులుముకొని భర్త
కే లూతయొసఁగఁ బుష్పక నుధిరోహించుచుండ నేజూచితిని.
హఠాత్తుగఁ డెలివి వచ్చినది.

చేటి...అమ్మా ! ఏచాఁకింపవలను. కలల కనేకకారణములు చెప్పదు
రు వైద్యులు. కాసున్నను- ముల్లోకములకు భయముగూర్చు
మనకు భయ మన నేమి ?

(నేషభ్యమున)

ఘనములు నించుతఁ సుసగంధదళం బగుపుష్పనృప్తి; స్వ
ర్ధనిఘనవీచికావితతిఁ దూఁగి రహించుత స్వర్గవాయువుల్;
పానరనసంతముఖ్యముతువుల్ మొగిఁ బెంచుత నందఁపభిభవన్;
దనపదమల్ నివుడ్చి హిరుఁజాముఁడు దిగ్విలయమ్మఁ జట్టెతఁ.

మండో...చాటింపునల నున్నది ! వెళ్ళి కన్గొనిరా!

(చేటి నిష్క్రమించును)

మండో...కన్గొనుట కే మున్నది! ఆనునష్యకాంత మఁస్సు లోఁగొన
మహారాజుగారి కాయత్న మిది !

(చేటి పర్యవేశించి చెప్పట నభివ్యుచును)

మండో...నీయాచూ సమామాత్రిము మిగిలినది. ఇప్పుడు మహారాజుగా
నేమి చేయుచున్నారు ?

చేటి...సీతరు జూచుటకై పరిభ్రమింప వద్దోష నేషమును ధరించు
చున్నారు.

మండో...అయినరావే ! మహారాజుగారికిఁ డెలియకుండ- అశోకవన
ముఁ బర్యవేశించి, తీవజాంపములమాటున డాగి, కామింపని
సీతవిషయమన మహారాజుగారికాముకవృత్తిని జూచి యుప
హసితము.

చేటి...భర్తము.

(నిష్క్రమించును)

—పంచమాంకము—

(రామయమానావస్థుడగు రావణుడు సకరిహరుడై ప్రవేశించుచు)
 రావ... (స్వస్థము నిరూపించి) వర్షే వర! నేను గలకాలముక్రిందటనే
 వర్షే వర! నేడేదితేనే సూర్యుని వాడు మరల లక్షకేల వచ్చినాడు?

వెంటనే యమాత్యుని జితయోధుని గొనిరకు
 వర్ష... అయ్యో! ప్రభువువారి మేరలూటిక మదనోన్నాదము!

... నీ వొడుచుపానిగేను లలింపువాని
 ... నీ గడలి తరగలు పొంగించి కలచువాని
 మంచు జేతులూరి హి శివులించువాని
 నీ భగవంతుని గళయున్నాడు శీతకరుణ!

రావ... ఏల విలంబితువు? (రామయమానావస్థుడగు రావణుడు సకరిహరుడై ప్రవేశించుచు)
 వర్ష... చిత్తము (తనలో) ఇట్టికోగమ అనునైత్యులు కాదు మంత్రులు.
 ... (నిష్క్రమించుచు)
 (నిరీక్షించి విచారించి)

రావ... వీడు సూర్యుడు కాదు - నే నభయ మొసంగిన చంద్రుడు!
 వే వెలుంగులు విలవిల వేచుచుండ
 జంధ్రుడో సూర్యుడో యెఱుంగఁజాలఁజేటి
 వీరహులరే జంధ్రు వెఱుంగ నిట్టరపుగుఱుతు
 లోని హరినీలశకలమ్మబోవి మచ్చు.
 (అతొచ్చి) ఈమఱుము స్వయముగఁ దెచ్చికోన్నది.
 ఏవోడు సాయాజ్ఞ లేక స్పృశింపు వెఱుచు
 సంతోషతె నంటుజముల దిగంతరమున
 సట్టికలి యేర్పు నన్ను బ్రత్యక్షముగను
 బ్రబుముగోను దుర్బలులగు నవస్థబలిష్ఠ!

(అమాత్యుడు ప్రవేశించును)

అమా... (అంతటజూచి) ఓ హూ! ఇంతకాలమునకు రాక్షసలోకము

చంద్రకాంతి ననుభవించుచున్నది!

అదిగో! భగవంతుడు దుదయించె నమృతమూర్తి

స్మరునిసేనావిభుడు తుషారశృంగ-

క్షీరపాథోధివిలయనీచికలబోలె

జీవలోకమ్ము లెన్నరీచికల మునుఁగ!

రావ... హిమకరా! హిమగర్భ! పుష్పేషువశుఁడ

శైవ నాపయి సీరస్సు లగ్ని గ్రీకు-

నీదియుం గాదు పుష్పేషునిదియుం గాదు

శర్వరీనాథ! యిది సీత శక్తిగాని!

అమా... కన్నడ సేసి స్వామికొఱ గామి రిఘూద్వజుచే నశింతునా?

తిన్నగ బాగు నెప్పి కడతేనుడునా ఖలుఁడైనస్వామిచే?

బస్సుము నాకు నెట్లయిఁగ బాటిలు; రెంటును స్వామిచేతిచా

వెన్నఁగఁ గొంత మే లలగునేఁ గనకుండుచుస్వామినాశమున్.

ప్రభునివృత్తాంతము కష్టముగా నున్నది. ఇతఁడు తోఁకచేఁ గట్ట

బడి రోకలిచే మొత్తఁబడుచున్నాఁడు ఇఁకఁగో ప్రభువు!

నాడఁగమోచి యూర్పు చెదొ భావనసేయుచు నావులించుచుఁ

వీడఁగ వానకారు జగి వీడుచు నుండు ఘనంబుకెవడిన్

బాడబీత వారినిధిపాటి సగూఢతఁ గామరిప్పుడై

పోడిమి వీడి మేన త్నయముం గొను నన్యపదుర్గమంబుగన్!

జయము జయము మహాప్రభా!

గావ... క్రొత్త విత్త లేమేఁగ గలవా?

అమా... (తనలో) ప్రభువు ప్రసన్నుడై యున్నాఁడు (వెలికి) జనప్రవా

దము కలదు-

రావ... వాలిని జంపి సుగ్రీవుని యెద్దనున్నాఁడు ధాముఁ డనియేనా?

అమా... చిరము. విశేషముగలదు.

రావ... అది చెప్పు.

అమా... తదాజ్ఞచే సీతాన్వేషణార్థ మన్ని దిక్కులను వానరస్వయము
సంచరించుచున్నదని.

రావ... ఏమేమీ ! అన్ని దిక్కులను సీతాన్వేషణార్థము తదాజ్ఞచే
వానరస్వయము సంచరించు చున్నదనియో?

అమితభయావహాహితవనాంచితశైలము లాయుధాలుగా

సమరజయోద్భటాపతిభటాసురస్వయము మోహరించినన్

సమరముంగు నిల్చు నెటు నందనవృక్షలతాప్రసూనవ

త్రములకె నేలరాల్చుగను దక్షము లై నప్లవంగయాధముల్?

అమా... వానరు లత్యంతమును బహుసింహ దగినవారగుదురుగాక-

ఇం కేమన—

రావ... ఇం కేమి?

అమా... దాశరథి ధనుర్ధనులతో నజయ్యు డంగురు.

రావ... అలా ?

ఏనిసహక్షమందున సుకేశ్వరుడు నిలువంగఁ జాలఁడో

యేనిహహాభుజంబులు మహేశ్వరులై లము నూహజాలెనో

యేనిపరాక్రమంబునకు నెల్లగ్రహులి గృహులి క్షిప్తునో

వాని కజయ్యు డానగుడ? వడవు ని న్నన నవ్వు వచ్చెడక.

అమా... రాముడు నరుడా వహాప్రభూ?

గురునియొనతి వనమూలం దిరుగురాము

నరయఁ జెల్లున కేవలనరుడఁ గాగ?

లోక సృష్టిస్థితిప్రళయైక హేతు

వతఁడు హరిదత్తకులజుడౌ హరియె కాఁడ?

రావ... ఏమేమి? కేశవుడే యనియో? అయినను భయస్థానమానాడు?

అతనియగ్రజు దేవేంద్రు నడలఁ గొట్టి

స్వర్గమును నాభితుల్ గోడుపఱచువేళ

నచ్చురలతోడ కది యంగలార్చువేళ
నీహరిమహాత్మ్య మెల్ల నే యేటఁ గలిసె?

అమా... దేవతల జయించిన దెవరు?

రావ... ఏమి? దేవతల జయించినవానినే యెఱుగఁజూ?

అమా... ఎఱుగను.

రావ... నేను.

అమా... కల్లకల్ల.

యమగు బేరేంద్రముఖ్యులొ సమృతభుజుల

నీవు యుత్తములేక జయించితేని

యెటులు నీధైర్యసారం బనెల్ల నేడు

పుష్పశరుపుష్పశరములఁ బూడిగలిసె?

రావ... పుష్పశరుడు సన్నుఁ బ్రహరింపుచున్నాడని త్కింతువా?

అమా... పౌత్ర్యక్ష మే!

రావ... సత్యముగ నిది పౌత్ర్యక్షవిషయమే.

పురహరుకంఠమంటలను టొల్పుటి నాఁడె కథావశేషుడౌ

స్మరుఁడిపు డేవిధాన శరసంతతి నకా బ్రహ్మరించుఁ జెప్పమా?

శరదమృతాంశుకాంతియు సుసంగతఞ్జారము భూమినోజ్జమై

పరఁగెడుసీతమోమె పలుభంగుల న న్నివశాత్ముఁ జేసెడిక!

అమా... వేదవిద్యాధ్యయనలక్ష్మీ వెలసినావు!

ఆస్వయంభువునకును దాయానుఁడివు!

అన్యసతియందు నెకదొట్టు నాథచేతఁ

దోరముగ నేల యిట్లపదూరువడుదు?

రావ... ఇదియును నిందయా?

అమా... ఇంతకంటెను నింద గలదా మహారాజా ?

రావ... అట్లయిన-

కర్మనును తప్పుక నూతుయాగము లోనట్టి
కర్తలేనట్టివలుగుల ఖ్యాతి వడసి
యనుగులను భర్త హరి కన్నయైనయిందుకే
బిలువగా నేమిటి కహల్య పేరగలిపి?

అమా...నిందచూట యటుంక నిండు. సర్వార్థసాధనమగుధర్మమును
మనము వెడల నడచినట్లే గదా?

రావ...నీతి దెలిసినవాడా? సాధ్యాపేక్షముగదా సాధనపరిగ్రహము!
కలుగునయేని స్వర్గపదకాంక్షయే నాకు సహాయ మయ్యెడిగా
బలఁపునజ్రపాతము నపాస్త మొనర్చెను చంద్రహాసమే!
తలఁగు తలంపఁబోకు మింక ధర్మము; అయ్యది సాధనంబు దు
ర్బలులకు; మున్నుబోటి బలవంతుల కంతయుఁ బథ్యమే సుమా!

అమా...ప్రభువుల శక్తి యట్టిదియే. శక్తిమంతులగు మీబోంట్లచే
సదాచారము పరిత్యక్త మగుచున్నది. అయినను రాజర్షివృత్త
పరాయణుడగు రామునిదేస సాధుత్వ మపేక్షనీయము.

రావ...ఏమేమీ రాముఁడు సాధువా?

చాటకఁ జేర్చె గృతాంతునిశాంతము
ధన్యులధర్మముఁ ద్రుంచి వెనక;

చాటునఁ బొంది శరంబున వాలిని
జక్కడచెం గనుచో ననుజా;

బొటరిపోల్కి ధనుస్సుఁ దపోధను
పోల్కి జటాభర మూనినయా

జూటరి సాధు వసాధులమేము! శి
శుల్ పరవిశ్వసనాత్మ లహా!

అమా...దేవా! నా కింతవఱకే యధికారము.

రావ...చెప్పు మేమిసీయధికారము?

అమా...త్రివర్గప్రాపణము.

రావ...వీ మాత్రీవర్గము?

అమా...ధర్మార్థకామములు.

రావ...ఒకటొకటిగా జెప్పు.

అమా...ధర్మము

రావ...దంశ్యదండనోద్దండు నిదండిధరుని

దండితు నొనర్చినాడ నే దండనములఁ

డిదినసంపదయును నాయధీశ మయ్యె

ధర్మమిఁకేని త్రవ్వి వాతలకు నెత్తు?

అమా...అర్థము.

రావ...అర్థము సాధించు నదేమి?

అమా...కోశదండముల యభ్యున్నతి.

రావ...బైలరేలను దిరుగాడు పౌజ మాది;

మాఖజానా కు బేసండు మాగురుండు;

క్రాలు మాయరచేత జగాలు మూఁడు;

నర్థ మింకేల మాకు యదార్థముగను?

అమా...కామము.

రావ...మేము దానినే కోరుచున్నాము; దానిచేతనే మాకోర్కీ.

నిండఁదగినది.

అమా...అందునను మనస్సు హెచ్చుగనే పోవలసినది గదా?

రావ...అట్లే పోయినది.

అమా...అట్లయిన—

అన్యభుక్త విరక్త ధరానుష్క్త

చాలు నీయింతిక్తై యింతబాళి యేల?

అందమున నింద్రుసుందరీబృగద మెల్ల

నజరునకుఁ గాదు నీజనానాకు నిజము!

రావ...తెలియనివాడా! ఈవిషయమున నితరుండు ప్రమాణముగాదు.

మఱియు.

కురభు క్తయగుచు లక్ష్మీయు;

వరరత్నంబును దొంగ వసుధాకరవూడ;

గరమును విరక్తయగు వా

క్తుణ్ణియు; పిడు నెవ్వఁ? డటులె ధర్మం బిడియున్.

అమా... (అనలో) ఇంక మీఁడ నాయుధములే గతి, ప్రభువులు ప్రజ్ఞా
సాహచర్యము సతికమించిరి.

రావ... పొమ్ము రామువార్తల న్నెఱుంగ నింకను చాదుల నియో
గింపుము.

అమా... ప్రభువుల యీజ్ఞ.

అవివలనిభీతిచే గాని యరులమీఁది

ప్రీతిచేగాని నీకు నప్రియము వలుకఁ

గంఠదేశంబునందున గత్తి నిడిన

నధిపునకు నజ్ఞుండు పథ్యమె వచ్చిచు.

(నిష్క్రమింపును)

రావ... వర్షవర! అశోకవనమునకు చాది జూపుము.

వర్ష... చిత్తము.

(ఇద్వరు సుద్యాయమునఁ బ్రవేశింతుర)

రావ... (అంతటఁ జూచి) అహో! చిత్తము పరిచితమయ్యెను బరవశ
మగుచున్నదే! ఇక్కడనుండియు సీత రామతపోవనమునే
చింతించుచున్నదా?

నాకవిభూషణంబు లివి సందనవృక్షము లింద్రుఁ డుండ మం

దాకినియొడ్డునుండి భుజదర్పమునం బెక్కిలించి తెచ్చితిన్ -

ఈకడ సంపజంట మొగి షోమసరోజమంద ఘోనుఁ బుం

స్కాకిలముల్ చివుట్లు నవకోరకము ల్గాని చోక్క నియ్యెడన్!

వర్ష... తుమ్మెదపింఱు సంపగివాసంబోలె సీత రావణనిభవమును
జూచుచున్నది.

(కామావేశము విరూపింది)

రావ...లోకుల కెవండు గూర్పు నశోకచూత
 ముజరీబాణచూత నే భంజనంబు
 సా యోజునుగ్నాంబకున శిప్పు డలరె జేవ
 వృక్షనుకుబాణసరిచటం బింక నేమి!
 వర్ష వర! సీత శింశుపావృక్షముక్రింద నున్నదా?

వర్ష...చి త్రము జేసర?

రావ...సీత—

నేగన న న్నవజ్ఞఁ గను; నే శ్రుతిశ్రేయముగా వచ్చించిన
 దాఁ గరవల్లవంబులను దార్చును నీచుల; నమ్రమూర్తివై
 నేఁ గనుదోయి కట్టెదుట నిల్చిఁ దాఁ బలవించు రామునికా-
 బాగు దినంబు లిట్లెఱుంగఁ జానప్రసాదససాధనం బెదో!

(తరువాత శింశుపావృక్షముక్రింద సీతయు లతావలయములమాటువ
 మంధోదరియుఁ జేరియుఁ బ్రవేశింతురు)

సీత...ఓసో! రాక్షసుల నిర్దాక్షిణ్యము!

మంధో...ఓసీ! ఇరుగో మహారాజు గారు! ఇంత కాల మూహించుచున్న
 దివుడు కనులారఁ జూడవచ్చును.

రావ...(సమీపించి) దేవీ!

సీత...ఈపాపాత్ముఁ డిం కేమి పట్టునో!

రావ...గాంగజలంబుల న్మృనిఁగి కల్పకుజంబుల కానకతెల్లఁ జే
 ర్పిం గొని వెండికొండ విహరింపు; చరింపుము శందనానఁ; ద
 స్వంగి! తపస్సు చేతను మరాఘయ మీకును స్వర్గ లక్ష్మి; దా
 నిం గననీడు తె న్నణఁచి నీదుసతీత్వమి యడ్డగోడయై.

సీత...నీస్వర్గము నిరై నది. ఆర్యపుత్రునితో నరకమున కైనఁ బోవుదును.

రావ...దేవీ! నీకొఱ కంతఃపురమేల్ల విడిచి పైతును.

మంధో...మహారాజా! ఈమాట జ్ఞాపి నుంచుకొనుము.

సీత...కాదు కాదు. కేవల మంతఃపురమే కాదు నాకొఱకు నీవు ప్రాణ
ములుకూడ విడిచివైతువు.

మండో... ఈ సరకాంత యెంతకఠోరముగఁ బలుకుచున్నది!

రావ... నిజము నా ప్రాణములఁ గాముఁడు హరించుచున్నాఁడు.

సీత... కాదుకాదు రాముఁడు - కామునికంటెను సుహృదుఁడు.

(అట్టహాస మొనర్చి)

రావ... వనచరవృత్తి క్షతకులబంధువు యుద్ధమునందు వైచుత

త్వణమయశస్త్రమింతయు సహింపఁడు రావణుఁ డంట యుక్తమే!

ఘనోగిరిపక్షిఖండవసుకగృశవజ్ర మురంటునందు ఓ

వృష ననదండవోలె నలవోక ధరించు వలంతి యింతిరో!

మండో... ఇప్పుడు మహారా జీమిచేయుచు? ఈమె దేనికిని మెత్తకడ
కున్నదే!

రావ... దేవి! ఇదిగో అంజలి.

ఖచరదైత్యాహిగంధర్వకన్యకాస

నాథహా నస్మదీయావరోధనమ్ము

సర్వమును దాస్యకృత్యమ్ము సలుపు సీకు

మించుఁబోడిరొ! ననుఁ గలూక్తించెదెట.

మండో... నేను దాస్యమొనఁజేయుదును ఇతి సునివయము నే నెఱుంగను.

చేటి... అమ్మా! చూడఁడు చూడఁడు - అన్నియెవల నంజలిపుటమ్ములఁ

గూర్చుటచే వికసించిన పద్మము లతోడి సహద్రమువలె నున్నాడు

ప్రభువువారు.

మండో... ఆభిలాషభంగమున ఏకత్రిక లయఁడు మహారాజుగారు కుమి

తులుగారు గదా!

వర్ష... (తనలో) ఏ మీదృశ్యము!

కృతయు శరపాండలశరీర రేఖయైన

వృద్ధిమత యీమెతగుఁ జంద్రోభవోలె!

మొగిచి యిర్వదిచేతులు ముకుళితాబ్జ

మైనపద్మాకరం బట్టు లలరు నితఁడు!

రావ...దేవి! ఇదే యనునయస్సర్వస్వ మగుఁడవలి.

(సాష్టాంగముగఁ బ్రణమిల్లుచు)

(సీత పాదము దవ్వులకు లాగికొనును)

మండో...ఈమె ధీరురాలు! మహారాజుగారి శిరస్సుచు బురదనుబోలె
వదలించుకొనుచున్నది! సత్యమే సీత భూసుతయు రాముఁడు
పద్మసాభుఁడు ననుజప్రవాదము.

వర్ష...గాజపుత్రి! మహారాజుగార్ని ప్రణిపాత మేల యుభేక్షింతువు?
ఏరినిగూర్చి విప్రులు యజంత్రు నమింతు శివంబు గోరి య
వ్వారలు రాజరాజయమనానవముఖ్యులు ముఖ్యదేవతల్
కోరి స్వయానము ల్విడిచి కొల్తురు చేతులు మోడ్చి యేచి నా
ధీరుఁడు నీకు మోటికి నతిం బొసరించు దశాననంబులక.

సీత...ఇది ప్రణిపాతముగాదు. వినిపాతము.

వర్ష...ఈమెను దేర్చ సాధ్యముగాదు.

రావ...దేవి! నీపాదములు నాకు శరణు.

సీత...ఆర్యపుత్రుని పాదములు శరణు గొమ్ము.

రావ...(సరోవముగ వేగ లేచి) ఏమేమి!

ఆఖలవణ్ణాళిరుండి పృష్ఠాంశ మొంది

భువిని పాశ్చాత్యము నయించు భూమిపతుల

కల్లరకు నాలు మొగిసి నీతల్లి ధరాశి;

నీకును బ్రాప్తతాళిల నియతి యేల?

ఎక్కడ చంద్రహాసము?

(అందఱు భయ మభినయింతురు)

సీత... ఇది మీలే ! ఆర్యపుత్రుని పాదములే నా పాణములకు గతి.
మండో... అయ్యో! ఇంతకు వచ్చినా ? ఈమె పతివ్రత! నా ప్రాణము
లాడియైన మహారాజుకారి యాగ్రహమునుండి రక్షింతును.

(కేగవచ్చి వారినడుము నిల్చి)

మహారాజా ! జయము జయము.

రావ... టాహూ! దేవిమయసుతనుండోదరి! (అధోముఖుడై నిల్చును)
మండో... మహారాజ ! మీ చంద్రహాసమున కీమె భర్త రాముడే
తగడు- చెరియన్న యీమెనూ ? మీ పుత్రేంద్రుని నీమె
తనంతట తానే పాణములు విడుచును.

వర్ష... (తనలో)

రాజులు ధర్మివ్రత సేవాజపత్ని !

పాలుచు మా పౌరుష వితండు సముద్రోన్ముఖ !

కడక నిలఁ బోయి చెలియలికట్టనోతె

వయమున నిల్చియున్న దీనుయకుమారి !

ఇదే సమయము (వెలికి) దేవా ! మీరు ఖడ్గము ధరింప నేల?

అమనులయవస్థ గని హరి యగ్గి గురియు

తనసుదర్శనచక్రమ్ముఁ దాల్చినాఁడో ?

కాక మీదెస హరుఁడు తక్షకగుణమ్ము

నమిత మొనరించినాఁడో పినాకధనువు ?

రావ... నిజము నిజము.

(నేపథ్యమున)

జయము స్వామీ; జయము మహారాజా! జయము భద్రాముఖా!
జయము లంకేశ్వరా! పదినాడికలు గడచినవి. స్నానవేళయతి
క్రమించు చున్నది. మహారాజా! దయచేయుఁడు !

(శంఖపటపాఠులు మోగించునట్లు)

కావ... ఇప్పుడు మీ రద్దనిర్మిరి. కానిండు ప్రభాతమునఁ జాతును
[సవరివాకముగ నిష్క్రమించును]

సీత... అర్యపుత్రుఁడుగా కింకాకయాస లేనిదానను. రాక్షసుని చేతిచా
విడి పాపభూయిష్టము. కావున నార్యపుత్రుని స్మరించుకొనుచు
స్వయముగ నె జీవితము పరిత్యజింతును. (చూచి) అదృష్టమే !
రాక్షసస్త్రీలు నిద్రించిరి. కానిమ్ము. రాక్షసుని తల తాకుటచేఁ
బాంసులమైన యీ పాదము ససంతరాయముగఁ బుష్కరిణిలోఁ
గడిగికొని పరిశుద్ధునై దుఃఖినిముక్తి నందుదును.
[నిష్క్రమించును]

—ప పాం క ము—

౧

[తర్వాత సంగుళీయకహస్తుడు హనుమంతాడు ప్రవేశించును]
హను... లవణాభానిధి యాప్త బాంధవు సముల్లంఘించి మైనాకు న
భ్రవితానంబు విడ న్నభశ్శిథిలచర్మబట్లు నాథాక విం
తవహా మధురు టుంగరంబుగొని సీతాదేవికై పేర్చి రా
ఘవదేవుం డవంచునాణ మటు లంకారాజ్యముం జేరితిన్.
దేవి శింశుపాశితయై యున్నదని గృధ్రరాజు చెప్పెను; ఆయు
ద్యానమే ప్రదేశముననున్నదో! (పరికిమించి చూచి)
ఓహూ రాక్షసనగరిపరమశోభ! సత్యమే యిది.—

బృందారకమందిరమున

నందంబుగఁ గంటి కేవదార్థము లలరున్

వెందీయ కసురుఁ డ్దేవి యె

ల్లం దెచ్చి యమర్షులంట లంకాపురిలో!

(స్పర్శము నిరూపించి) ఈయుద్యానమే కాఁ దగును— ఇదియే
యగును.

మదకలవిశిందఘుంకారమంగళుండు

దుర్మకుసుమభాసురపరాగధూర్వహుండు

సారసతరంగి సంగతుషారతనుడు

మధురఁడె చెప్పచున్నాఁడు మారుతుండు.

ఇదే యాయుద్యానముఁ బ్రవేశింతును.

[ప్రవేశించి యంతటఁజూచి సవిస్మయముగ]

తలిరుల్ పట్టపటంబులొఁ బువ్వులు ముత్యంబుల్ పృవాళంబులా
ఫలముల్ మొల్కలు పచ్చలా దళములున్ వైడూర్యముల్ మేటికా

ఖలు సావర్ణము లేవియో యివి యెఱుంగ న్నే తనాటుండఁగా
వలె భృగ్వీయము, లేని యన్యభరసావ్యగుండ నా క్షేపిత ?

ఇక్కడ దేవి శిశుపాళితయై యున్నదని సంపాది చెప్పినాడు.

అశిశుపావృక్ష మెక్కడ నున్నదిచెపుమా ? (తెదకి) ఇదే
గదా శిశుప !

[సంతోషమున సమీపించి యంతటఁజూచి సవిషాదముగా]

ఇక్కడ దేవి లేదు (తెలివి తప్పి మరలఁ చెప్పిరిలి) రాక్షసుఁడు
చంపివేసినా ? నాసమద్రలఙ్గాసము వ్యర్థమైనదా ? సుగ్రీ
వుని మనోరథము గొడ్డువోయినదా ? స్వామివా రిచ్చినయీ
యభిజ్ఞానాంగుళీయక మేమి చెప్పి కృష్ణుల సేవలవడము?
ఎట్లయ్యెను దేవితేక దేవర జీవించును. సుగ్రీవభరతలక్ష్మణులు
ను వారిజేవరులును దేవరనే యనుసరింతును. అప్రయోజకుఁ
డనై మరలఁ గనంబడిన నేజీ యంతఃపును మారణ మగుదును.
స్వాములయెదుటఁ దల్ల వలుక గాడు. శాస్త్రవ యథాశక్తిగఁ
బ్రోయిత్పించి పిదప య్ధాత్మోమూర్తి నడుటయే నిశ్చయము.

[నేపథ్యమున]

ధగవంతుఁడా! మృగలాంఛనా! ఇదే నీ కంజలి. కలకాలము
నకు నాకు నయినగోచరుడ వైతివి.

నాను... ఏమిది ? విలాపమువలె నున్నది. ఈచెట్టుతోట్టలో దాఁగివృ
త్తాంతము బాగుగా నెఱుంగుదును. (అట్లునట్టి) ఇదిగో దేవి !

ధరణిపైఁ బడి మాటికిఁ బూరలుచుంట

గువ్యకుతుకరంగు డక్కొనడు దూలి

యాక తెగి పాటుకన్నీటిపాళఁ బెరసి

పూజ్యరాలికి నయమొ పైపూత యయ్యె !

ఈమె విలాపవచనము స్వామిచాకిరి శోభిత్రోపాయసముగాన
క్షణమాత్రము నిల్చి కూడఁ గట్టుదును. (తేరక నిల్చును)

(రెక్కాన కొలిచుడు సీత శ్రీకృష్ణుడు)

సీత...చంద్రా! నిన్ను నీ నిందితును. నీకు శ్రుతిబాంధవ్యము. పితృ
చ్యుతున్నది. సమానుడ నని నీ న్యాయపుత్రునితో. గలిపి
లోకము పలుకుచున్నది. కాదు కాదు. నే నున్నప్పుడాలను. నీ
వెక్కడ ? ఆర్యపుత్రుడెక్కడ ? నీవు రోజున కొక్కొక భా
ర్యను జేకొని కౌగిలింతువు. ఆర్యపుత్రునకు మందభాగ్యునకు
నాయందే మక్కవ. పోని. ఇది యిబ్బండనీ. న న్నిట్లొకతెను
జూచుచున్నావు; ఆర్యపుత్రునొక్కని జూచుచున్నావు. ఒక్కొం
తయూ బలుకకయే తటస్థునివలె బోవుచున్నావే !

హను... ఈమె విలాపాంతమునఁ గంటబడుదును.

సీత... సప్తర్షులని విన వచ్చువారు వీరే ! ఈయనయే గదా భగవం
తుఁడు రఘుకులౌపాధ్యాయుడగు వసిష్ఠుడు! ఈమెయే పతివ్ర
తలకు నిదర్శనభూతయగు భగవతి యకుంఠతీదేవి ! భగవతీ !
ఏ మీవ్యవసాయము ? రాక్షసగోచరముగు నీ దేశమున నా
కొక్క శ్రతీకారమును జెప్పవైతివి ! సర్వథా నీదర్శనఫలము
నే సవ్యధాకరింతును.

హను... దేవి ! నీ నాటకపటచుచున్నాను.

సీత... ఎందుండి యీయాక్రందనము ! (ఇంకొకయెడఁ జూచి) ఇదే
చక్రవాకవధువు రాత్రియనురాక్షసునిచే నెడసేయఁబడి నావలె
నే వ్యర్థముగ సరణ్యుర్రోదన మొనర్చుచున్నది.

హను... స్వామిని! ఇంద్రురణ్యుర్రోదనముగాదు నీభర్తపూజ్యపాదుడగు
శ్రీరాముడే యీమాటలువినుచున్నాడు.

సీత... నేను దేవతల నిందించుచున్నానే- వారి కేల నాపై నీయనుగ్ర
హము ? కాకున్న నిది రాక్షసుని యింకొక మాయయా ?

హను... స్వామిని! సంతయును పలకు. దూత నమ్మా నేను మనువం
శప్రదీపుడగు నార్యశ్రీరామునకు.

సీత... నుదురము వీనివచనము, -క్షుసజాతి కానే కాదు పుట్టనుండి

హరి మెల్లు పుట్టును ?

హను... దేవి ! నీ కిదే యుండలి

సీత... నీరూపముఁ జూపుము- కోటరము వెల్వడి రమ్మ.

హను... దేవి యాజ్ఞ. (దిగి పోయెను మొసర్చుచు)

సీత... వానసుఁ డితఁడు, తతచు రాక్షసుఁ డీరూపము గ్రహింపఁడు.

[నమస్కార మొసర్చుచు]

హను... పావనుల రాజములులఁ బావనులఁ జేతు

జనకు జనకుని విభు రామచంద్రు నీవు;

ఆతుమారాచలుని సలిలాధినాథు

సఖులజననంద్యయైన బాహ్నువివిధాన.

సీత... నుదుర వాగ్మృచ్చా యగు సీతఁ డెవఁడు? ప్రశ్నింతును వీనిని.

తర్వాతఁ బరీక్షింపఁ బ్రమాణ మాశ్చర్యచూడామణి కలదు

గదా? సరిస్తరముగాఁ జెప్పనూ-ఎవఁడవు నీవు ? ఏయుపాయ

మున నాశ్చర్యపుత్రునితో సంసర్గము గల్గినది?

హను... దేవి వినుఁగాక. నేను వాయుపుత్రుఁడను; సుగ్రీవుని యాజ్ఞ

కరుడఁడఁ జేరు హనుమంతుఁడు.

సీత... ఆలాగా?

హను... ఆసుగ్రీవున కగ్రజుడగువారితో స్త్రీనిమిత్తముగాను రాజ్య

నిమిత్తముగాను వైరము పెరిగినది. అంత నాసుగ్రీవుఁడు వారి

భయంబునఁ జతురంతసుగు శృంగిని నెల్లఁ బ్రాజేకమూత్రముఁ

బలనే పర్యటించెను.

సీత... పాపము!

హను... అంత సుగ్రీవుఁడు మనిశాపబలమ్మున వారిభయ మ్మెఱుంగని

మూల్యవంతమును ప్వాతమున నుండెను,

సీత... పోనీ!

హను...అప్పు జాకాలిమనందే నవంచనస్వభావుండును అల్పాయుష్షుం
 దునునగు రాక్షసునిచే స్వామలు కష్టమగు నవశ్శాంతరముఁ
 బొందింకఁబడిరి.

సీత...అయ్యో!

హను...అమ్మా! భీరుడైనను శ్రీరామచంద్రుఁడు కాకాబలంబున
 నమోదమువలె నధీరత్వముఁ బొందెను.

సీత...మందభాగ్యను!

హను...పిదప హఠాయువగుజటాయువు ప్రమాణమున మిమ్ము నన్వే
 పించుకొఱకుఁ దమ్మునితోఁగూడ శైలమునుండి శైలమును
 అరణ్యమునుండి యరణ్యమును మాటిమాటికిఁ బాదన్యాసము
 లచేఁ బవిత్ర మొప్పుచుండెను.

సీత...ఎంత కష్టము!

హను...తర్వాత వాలియనుచరజనముఁ బరీక్షింప స్మగ్గివాళ్లచే నంచ
 రించునేను ఒకానొకవనాంతరమున దేవరఁ జూచితిని.

సీత...నిజము! నీకన్నులతోనే?

హను...మఱేమమ్మా!

సీత...చెప్పుచెప్పు. అర్యపుత్రుఁ డెట్టివాఁడు?

హను...అవాక్కానసగోచరుని వర్ణింప నావశ్యమా లిల్లీ!

చరణంబు లున్నచో జ్వలనఖంబులచు

శంఖచక్రాంక భాస్వరతలమ్ములను!

శ్రీరములు చిటుతొడలో! చిన్ని నెన్నడుము

చెలువారు మఱి శిలాశ్రీమండలమ్ము!

డిరము శ్రీవత్సాంక! మరుబాహుయ్యెగిరి

యురగాయతమ్ము మహాద్దండబలము!

సరసిజరవృత్తిమ్ము చక్కువృత్తియమ్మా!

సంపూర్ణకలిసుప్రసన్నమ్ము ముఖము.

సీత... ఇపు డార్యపుత్రుఁడు కన్నులకుఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు.

హను... అవ్వడఁ-

సరసిజవత్రనేత్ర! చనఁజాలితి వెచ్చటి కంచు బిట్టు వం
దురుచును బాష్పబిందువుల నూపుర మందితమాకి కచ్చవిన
బరఁగఁగ దానిహస్తమున మస్తమునఁ ధరియించి మాటికిఁ
స్మరవశుఁడై వనిం దిరుగుస్వామిని గంటిని రామభద్రునిఁ.

దేవి! ఇంతయేల? నీచరణాధరణము ప్రభువునకు సర్వాధరణ
మయ్యెను.

సీత... నీ వెట్లెఱింగితివి?

హను... కన్నదానికిఁ గనులు ప్రమాణము; కననిదానికి లక్ష్మణుఁడు
ప్రమాణము.

సీత... తెలిసినది.

హను—అపు డమ్మా-

మరకతకాంతియొక్కములు మాద్యదభుల్ ధరణీజవంతు లాం
తరనివతన్నదీనలిలధౌతగిరిందనితంబభూములుఁ
సురుచిరపాంకునీచికలఁ జొక్కుచు బాంధులఁ దన్ను వాయవుల్
ధరణిపుండేర్ప వయ్యె గుణధామః భవత్సుగుణైకకామునిన్.
తన ప్రియురాలి శైవలమునందగుఁ దార్పెచుచక్కవాకమున్
వనజమరందపానమున వానిరి శేఁగెడుచు త్రభృంగచుఁ
బనినడి తమ్మిదూండ్రుచిపాంశితి నొప్పెడురాజహంసముఁ
జఁసి! సమాశ్రయించు రఘుచంద్రుఁడు నీదరి కంప దూతఁగఁ.

కేరలియూడు నెమిళ్ల కేంకృతుల సలికి

మొగలిపూశేఁకులఁ గదల్చి పాదాలు వలికి

గార్మొయి ఘృష్ణరమ్మనఁ గ్రమ్మరేల

క్షణము రఘుపతిపాణసంశయము వొందు,

అప్పుడు మెరిపు మెరిసింత—

‘మనిగె నాసీత మేనల్ల మనిగె నీటఁ
జగునుగేల్పాత్ర మల్లదే మిగలె బైట’
ననుచు నోదేవి! రఘుదేవుఁ డట్టె యుజ్జీ
పలుమరుగొనుఁ గేలఁ జెంగలువపూల.

తరువాత నికొకయెడకుఁ బోయి-

లేజిపుళ్ళ సందముగఁ గల్పించి నెజ్జ
పూవాకిటి కోసి నీకుకొప్పనను దుఱుమ
‘రమ్మవై దేహి! నాజీవితమ్మ! విడుమ
కోప’మని వేషకొను నొక్కకుసుమలతను.

సీత...మారుతీ! ఇట్టిది స్త్రీలకుఁ బ్రయముగదా నాకు దుఃఖమును
సిగ్గును గల్గించుచున్నదే! చెప్పచెప్పు అధస్యనగునాకొఱ
కిప్పటికిని నార్యపుత్రుఁ డట్లెయున్నాడా?

హను...లేదులేదు. సహాయలాభమున స్వామివా డిప్పుడు తేరివారు.

సీత...అర్హపుత్రునకుఁ గష్టముఁదలియిష్టమిత్రుఁ డెవఁడు చెపుమా?

హను...తర్వాత వారి నావనమునుండి గొనివచ్చి సంస్కారము శరీర
జీవాత్మలంబోలె నేను రానుసుగ్రీవులఁ గలిపితిని.

సీత...మంచిపని చెసితివి.

హను...తరువాత శ్రీ గామాల నుహానుభావతచే నాలిభయ మత్యంత
మును దూర్చితముకాగా, సుగ్రీవుఁ డయత్నముగనే ఋతు
వాసరైశ్వర్యమును నిఖిలదిబ్బొడలైశ్వర్యమునునగు సప్రతిపా
తిశాసనముఁ బొందెను. సుగ్రీవుఁ డిట్లుకృతార్థుఁడై పిదప నిన్ను
వెదకుపూనికఁ బ్రభుకార్యమున వ్యాపృతుఁ డయ్యెను.

సీత...ఇది నాయదృష్టము!

హను...జన్మచే బహుసమాత్రమైనను గర్మచే దేవతల సతిశయించు
వానరపీరులను ఋతుధివతులను గడుపువెట్టి యాశాచతుష్ట
యమునకుఁ బుచ్చుచు నీదిక్కునకు యవరాజ నాయకు
నొనర్చి మమ్ముఁ గొండఱఁ బంపెను.

సీత... ఈదిక్కి శంకింపఁ దగిలది.

హను... తర్వాతఁ బ్రభువు శ్రీరామచంద్రుఁడు వాసరవీరు లండఱు
నండఱఁగఁ దొలుత గంచిఁనమ్మికపై నన్నుఁ జేరఁజేరియిది
యొసంగెను.

(నమస్కరించి యంగుళీయక మిచ్చును)

(సంతోషముఁ బుచ్చుకొని చూచి)

సీత... ఇది యచ్చతాంగుళీయకము! తపోధను లిచ్చినది! కుమారుఁడు
కొనితెచ్చినది!

(మనోవ్యాకులతదోఁప విలపించును)

హను... పాప మీయమ్మ-యీభద్రముద్రకను-

అలకలయం దమర్చుకొను నాననమందు గడించు మాటికిఁ

బులకితబాహువల్లరుల ముమ్మరమా తమిఁగఁగిల్పించు నం

గుళి నవపల్లవంబులను గోరి ధరించును వేటవేట ని

శ్చలమగుదృష్టి నట్టై కను సల్లలితంబుగ ధ్యానలీనయై.

సీత... ఇది లోకాభరణుని యాభరణము! ఇది బాణాసనపరిశిన్నము!

ఇది రాక్షసమాయాసూచకము! ఇది రాత్రుల రత్నదీపము!

ఇది వదనాలంకారార్థముగఁ బరికల్పింపఁబడిన యాదర్శము!

హను... ఈమెకై ప్రభు వంతకు నూటత లున్నాద మొదవలసినదే!

సీత... అంగుళీయకమా ! ఇపు డార్యపుత్రుని హస్తమునుండి నీవు

నడఁబాసితివి. నిన్ను నార్యపుత్రుఁడు పాశేగ్రహణ మొనర్చెను.

నీ శవ్యనిచే వివన్నత్వము గల్గినది- నీవును నావలెనే రాక్షస

బంధీభూత వైతివి?

హను... శ్రీరఘూద్వహు నిడువలుప్రేలినిం దొ

టంగి విరహాగ్నిఁ గ్రాఁగు నీయుంగరమ్ము

భాసురచరిత్ర! యీనాల్గువాసరములు

విశ్రమము నొందు నీవేలి నాశ్రయించి.

సీత... ఇది కొంత యూటటగదా!

హను... బలారే!

రెల్లవలె విరహభరమున

వెల్లెనయగు సంగకముల పలయగఁ బులకల్

నల్లదన మొదవె నుంగర

మల్లన నంగుళిని దొడిగిసంతన సటికా!

సీత... ఈదివ్యనామాక్షరములనోరారబల్కెదను. (చేమై త్రిమాచును)

హను... అరుణకుదియైనదోసిట నచట నచట

జూటజూట రాలి కన్నీటిచుక్క లెసఁగఁ

దెగిన ముత్తియములజిగి నెగడుకత్తఁ

గమలగన్భంబునను హిమకణములుట్లు.

సీత... భద్ర! నీదర్శనమాత్రమ నన దైవ మభిముఖ ముద్యానని తెలిసి

కొంటిని మఱియు నంగుళీయకము లాణిసంతనే యోగ్యపుత్ర

నాలింగన మొనర్చుకొన్న ట్లయినది. ఇప్పుడు మరల పారి

నూటలు విన నాహృదయము కుతూహలపడుచున్నది.

అంతియకాని మఱియొక గుఱుతుకొఱకుఁ గాదు. ఆర్యపుత్రుఁడు

సమ్మికకుఁ గాఁ జెప్పినమాట చెప్పుచూ!

హను... మాయాలోకమున చున్నమిమ్ము దృఢముగ సమ్మించుటకుఁ

గా నిదియుఁ జెప్పెను-

“జా గొనరించి దీపమును నన్న మొసర్చినవెన నీదుశ

య్యాగ్భవా మేను జేర మధురారదితభావల, ‘బొంగ’ పిపు నిన్

బాగుగ శిక్ష సేతు, నని బాహుల విచ్చిన మల్లెదండతో

నాగతి కట్టికట్టివ యంతకు గట్టిగ నాడుదండమున్!”

సీత... (సంతోషముతో) ఆశాలత! ఇప్పుడు పూవు గట్టియై బాహుల

నీ కమ్మతసేవనము సేయుచున్నాఁడు! హృదయమో! ఆర్య

పుత్రుఁడు నీలో నున్నాఁడు! జీవితమో! నీవు యమలోకము

నకుఁ బోవుచు సగముజాతిలోనే తిరిగివచ్చితివి! -... ..

మానుట! యేమో చెప్పకలయును చియ్యది; యేమో చెప్ప
వలయునో యెఱుంగదు. సీతగారి నాముమా ద్రిజగత్ప్రాణులు;
సీత నాకుఁ బ్రాణము వైరివి.

హను... (అధోముఖుడై నిలబడు)

సీత... వాయుకుమారా? అన్నట్లుకుగ మఱచితివి - వాయుపాయమున
మహాసముద్రము లఁఘియి యిచ్చటికి వచ్చితివి?

హను... అయ్యో! తను వాటివృత్తాంతము చిరు. అప్పుడు వానిని సైన్యము
ప్రభునాజ్ఞను దైవవిశ్వాస్యముఁబఱచి శిరిస్సున ధిరించి యీ
దిక్షకుఁకు బయలుదేరెను.

జలదనమాపుత్రంబులగు త్సాధరగహ్వరమధ్యసీమలకా
జలజలపాలు నేళ్ళ యిరుచక్కిఁ దనఘ్న వనాంతరంబులకా
జలనిధి యంతనట్లు కొంసాగెడు చెల్లెలికట్ట యంతటన్
బలితపుదీక్ష నిన్వదకపాడు కపిశ్వరు లింతకాలమున్.

తరువార గడువు దాటవచ్చుటచే నానరకతు లెల్లరుఁ బ్రా
యోగువేళన మొనర్చిరి.

సీత... అయ్యయ్యో!

హను... అప్పుడు జటాయువు సోదరుఁడు సంపాతియను గృధ్రరాజు
మాటఁబట్టి మే మున్నతావునకు వచ్చెను.

సీత... వచ్చి?

హను... న్వామిసి! నీయాయవస్థను గలిసి మెలసి యున్నవానివలె
గన్నులకుఁ గట్టనట్లు మాకుఁ దెలిపెను.

సీత... ఆహా! ఉపకారపక్షముగదా యీజాతి! ము న్నీతనిసోదరుఁడు
తాతజటాయువు మిత్రాకామునఁ బ్రాణములు వదలెను.

హను... ఆమహనీయుని యున్నదేశముచే మహమ్మిషము దాటితివి;
ఈయుద్ధానమును జేరితివి.

సీత... సీత సాశోకనాగరముచు దాటితివి. వ్యసనోర్జాహార! మానుట!
చెప్పనూ యీవ్యసనమునకుఁ బర్యవసానకాల మున్నదా?

హను...అమ్మా! భ్రమపు సందేశించియున్నారు.

సీత...ఏమి నాకు సందేశకూకాదు నున్నదా? అనుగ్రహింపఁ బడితిని.

హను...ఇది భర్తృసందేశము.

‘ధనువు వంచి మున్ను ధరణీశుసభలోన

గురుగృహంబునుండి గొంటి నిన్ను;

ధనువువంచి యిప్పుడును యుద్ధరంగానఁ

గొందు నిను దశాస్యుబంధినుండి.’

సీత...రాక్షసుని ప్రాణములు తొలుత గ్రహించి పిదప నన్నుగ్రహించు

నా మూర్యపుత్త్రిఁడు? అయిన నిపు డేల విలంబింతువు? వేగమే

వెళ్ళుము. ఋషియనుగ్రహును నీమాడాయె? నందుకొనుము.

(తఃలో) ఆర్యపుత్త్రిఁ డిదిమాచెనా నాయపేక్ష నెఱుంగఁగలడు.

హను...(తనలో) ఓహో! దేవియుచితజ్ఞతయుఁ బరేగితజ్ఞానమును.

(వెలికి) దేవి యనుగ్రహించుఁగాక (అందుకొనుచు)

సీత...ఆర్యపుత్త్రిఁ డెట్లున శోకపరవశుఁడుగాఁడో యట్లు నావృ

త్తాంతము వాఁకిఁ జెప్పువలయు.

హను...అనుగ్రహము.

సీత...నీ విపుడ వెళ్ళుము. నేను తొల్లిటివలెనే శింశుపాసంక్రెతనై

మివృత్తాంతము పఠిపాలించుచుందును.

హను...దేవియాజ్ఞ.

పాణిం గొన్నధనుస్సు దైత్యవధతో వర్జించి గోధూమరి

తాణ్ణానములం గిణంకములతో రాజిల్లుచు నిత్యక

ల్యాణశ్రీకలశాతపత్రవర రేఖాద్వితనూ కేల నీ

వేణీభారము శ్రీరఘూద్వహుఁడు దేవీ! చిక్కడల్పుం జుమి!

సీత...నీ కక్షమ్మ చుగుఁగాక;

(నిష్క్రమింతురు)

(విద్యాధరుడు ప్రియ - లికోఁ బ్రేక్షించుచు)

విద్యా... సాదామిని ! నేనిందరుక విద్యాదైవతము నారాధింపటచే
మహేంద్రసేవాకాల ముపలక్షింపలేదు. కాన నీవలసియున్నను
నన్ననుసరించి రావలయును. వేళమించుకుండ వేగముగాఁబో
వుదము.

సాదా... వచ్చుచున్నాను!

విద్యా... రమ్మ సాదామిని !

వలచుపూదండమెఱపులవాసిఁ బెంపఁ
గమ్మల హారంగు హరివిల్లుకాంతి నింప
నొప్పనీకొప్పు కొమ్మొగు లొప్పలాడి!
బిగ్గ బంధింపు; ధరియింపు బిగుతురైక.
[ఇద్వరు నాకాశయానము నిరూపితులు]

విద్యా... సాదామిని ? చూడు చూడు !

కొండకొఁనుండి, కాటుకగుండయట్లు
నీలరుచియైనదిగికి నెగయు మనకు
వసుధ గప్పట్టుచున్నది వసుస వెట్టి
తనపదార్థముల్ తాన న్నిగునదివోలె.

సాదా... ఆర్య ! కులపర్వతము లిపుడు కన్పట్టియుఁ గప్పట్ట నట్లున్నవి.

విద్యా... ఆహా ! అధ్వగమనము నాకెంత శోభనమైయు న్నది ! ఒక
వంకఁ బ్రయాపయోధరస్పర్శము! ఇంకొక వంకదిగ్వభూపయో
ధరస్పర్శము!

మరకతచ్చవియగుః మేఘమార్గమంద
మై స్పృశించెడు స్వర్ణీయమారుతములు;
కంకణమణివినిర్గతకాంతివితతి
నొరయుదు న్నేను సజలమేఘాదరముల,

[నేపథ్యము]

దనుజులతాళు నందని హుత స్మృత నగ్నివహించుగాత; వ్యో
మనది మునిగి సప్తముమిమంజలి సంధ్యుమిమంజలిగాత; సూ
ర్యుని పోయిరాజ మందరము నొందుక నూటిగ; విడుఁగాత. వం
చనభయము నతివీరితి; స్వర్గ ముగ్ధుల మోర టూటయి !
విద్యా...ప్రియా! ఇది జగద్వేషణవలె నున్నది! అదే ఋతేశ్వరుడు
తాత జాంబవంతుఁ డిటువచ్చుచున్నాడు.

(తరువాత భేరి మోఁగించుచు జాంబవంతుఁడు ప్రవేశించును)
నముచిం జిమ్ముచు శివ్వన న్నిగయు శ్రీహాళికపత్రాక్షుపా
దముపొంత న్నడమోడుచుం బొడిచొడిచి దాడించితే దుందుభి
గ్రమత న్నేడును రావణు మనియ శ్రీరాముండు తొల్లింటి కా
ర్యమున స్పన్నును బూన్చి- తొక ముచితవ్యపాత్ర మర్థింపదే !
ఈభారము మిక్కిలి గొప్పది; యొప్పుగ నెఱుకొందును.

[దనుజులతాళునందని హుతిమ్ము- అనవధ్యముఁ జదివి
నిష్క్రమించును]

విద్యా...ప్రియా ! ఇది జగత్ప్రియము. కానరాదు కడలేటిరాడు!
సాదా...హృదయము చల్లబడింది. దివస మతిక్రమింపఁగా వార
పుట్టినది- రాముడు రావణునిదక్కఁ దక్కిన రాక్షసకులము
నేల నిశ్చేష మొనర్చెనది.
విద్యా...ఇప్పుడా కొఱయుఁ దీరినది ముష్టికేములు నుద్ధృతకంటకము
లైనవి.

సాదా...ఇప్పుడు పరివ్రతలహృదయముల కుచ్చాస్వసము కలిగినది.
విద్యా...ఇప్పుడు కోరిన కోర్కె నెఱవేఱుటచే సంపుట్టాడుఁడగు సహ
స్రాక్షు సంభావించుము.

(నిష్క్రమింతురు)

— స ప మాం క ము! —

[సన్నాహ వేషముఁ దీసి శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణ
విభీషణసుగ్రీవులతోఁ బ్రవేశించును]

రాము...మిత్రమా ! విభీషణా !

పట్టణమ్ముఁ బ్రవేశింపు; ప్రభువు లేని
ప్రజల వీక్షింపు; యుక్తకశ్యములఁ దీర్పు;
గొప్పకడగండ్లలమఁ దమకొలమువారి
వారసి సమాశ్వసిల్లుఁ గా పౌరవిరతి.

విభీ...ప్రభువు ప్రసన్నుడగుఁగాక ! నేను బంధుస్నేహములేక చెప్పు
నదికాదు.

సాధుజన మేడ? మేము రాక్షసుల మేడ ? .
అయిన నన్నలరించు మీయాశ్రయమ్ము
డెప్పరపుఁబంట నిల్పడదప్పుదంట
కాదు తరితీపు నా కన్నగారి కలిమి.

రాము...ధర్మము కాదిది; సిరిరా మోకా లొడ్డరాదు.
సుగుణభూషణ ! సీయన్న విగతగుణుఁడు
మించి నీతోడనే వెలారించినట్టి
ధర్మ మిప్పుడు నీదుపదమ్ము నంటి
పదము మోపుతఁ జాలస్వపదములందు.

విభీ...దేవ ! ఇది మొదలుగ—

స్థానమైతిని నేను సమ్మానమునకుఁ
గరుణ విరిసిననీచూడ్కి వారయఁ గనుట
హరుఁడు చేకొంట మనసంపుటగడుపుటియఁ
దాల్చుచున్నార బుధులు మన కములందు,

రాము...మిత్రమా ! సుగ్రీవా ! నీసఖుడు విభీషణుడు పర్యాకులుఁ
డై నట్లున్నాడు. కృతకరణీయుడగు నీతని లంకాప్రజలతోఁ
గలుపుము.

సుగ్రీ...దేవర యాజ్ఞ లంశేష్యర ! రమ్ము.

[సుగ్రీవవిభీషణులు నిష్క్రమింతురు]

రాము...విభీషణప్రతిష్ఠాపనమువలన నే నిపుడు కృతార్థుడ నైతిని.
ఏమన-

కొనలువాతెడు నర్థులకోర్కె దీవ
నిష్ఫలంబగునేని సాన్నిధ్యమునను
వానిసంపద నటుని సంపదవిధాన
ఛత్వీదామరమాలైలక్షణము గాడె ?

[ప్రవేశించి]

సుగ్రీ...జయము దేవా !

రాము...సుగ్రీవ ! వెళ్ళిన వెంటనే వచ్చితి వేమిది ?

సుగ్రీ...దేవ ! ఇది విభీషణవచనము-దేవి యెందనుకఁ బట్టణమునుండి
నిష్క్రమింపదో యెందనుక నేను బట్టణము ప్రవేశింపనని.

రాము...(సబహుమానముగ) అట్లయిన నీవె నీసఖని గొని రమ్ము.

సుగ్రీ...ప్రభువునాజ్ఞ. (నిష్క్రమించును)

(సవిత్కరముగా)

రాము...వాలిం జంపి మహార్థవమ్ము నచలవ్రాతమ్మునం గట్టి యె
ట్లో లంకాపురిఁ జేరి బాంధవసహాయోపేతునిన్ రావణుఁ
నేలం గూల్చి కపీంద్రుమాటపయి దేని న్నే నిరీక్షింతు నా
రోలంబాలక యున్నిఁ బొందదుగదా లోకాపవాదాపదన్.

లక్ష్మ...ఆర్యుడు ప్రసన్నుడగుఁగాక.

ప్రీత్యభావంబు సుఖము వాంఛించుచుండు;
దుర్వసీతులు ఖలులు ధైత్యులు కరమ్ము;
మనము దూరస్థులము; కాన మనవిసేతు-
భ్రోభు ! పరీక్షింపఁదగు దేవిభావశుద్ధి,

రామ...లక్ష్మణ ! హనుమంతుఁ డెక్కడ ?

లక్ష్మణ...అతఁ డిప్పుడు యుద్ధభూమియందు-

చిమ్మనశైలముల తొలఁగఁజిమ్మఁ గపిందుల లేవనెత్త; బిం
కమ్మన లాగు రాక్షసముఖంబులఁ జిక్కినఋక్షరాజులక;
నెమ్మదిమై పలీముఖుల నిర్ఘరవాహుల సేదజేర్చు; సర
ద్రమ్ముననున్న నక్రములఁ దన్నుచు దైత్యకళేబరంబులక.

రాము...ఇతని కీపని తగియే యున్నది.

(నేపథ్యమున)

తొలఁగుఁ డాద్యులారా ! తొలఁగుఁడు.

రాము...లక్ష్మణ ! ఏమిది ?

లక్ష్మణ...ఆర్య ! ఇది యాద్యుతాలి యాగమనము.

రాము...దేవినిగూర్చి మహాజను లేమందురోగదా! లక్ష్మణా! సుగ్రీవు
నాజ్ఞాపింపుము' పృజలఁ దొలఁగింపవలదు. యానమునుండిఁజేరి
మైథిలిని వెల్లడిగఁ గొనిరావలయు' నని.

లక్ష్మణ...చిత్తము. (నిష్క్రమించును):

రాము...దైత్యవిభుఁ బంక్తివదను నధఃకరించి

నన్నె మనసార సేవించుచున్న జనక

పుత్రి యాపమ్ము చారిత్రభూషణమ్ము

సర్వజన మూరయుంగాక జంకు లేక !

[తర్వాత సీత లక్ష్మణసుగ్రీవులతోఁ బ్రవేశించుచు]

[నేపథ్యమున]

హాహూ ! లక్ష్మణసుగ్రీవుల సాధ్వచారము !

దూరానతళిరు లాచు నమ

స్కారము నొనరించు వీరిసదమలదృష్టల

తీరుగఁ బడుచున్నవి వ

హృదే ! యీరాజకన్యసాదములందే !

సీత... చుహానము న న్నెట్లు తలంచునో ! ఆర్యపుత్రుడు న న్నెట్లు
 తలంచునో ! ప్రీత్యభావము నమ్మడగనిదిగదా ! ... అధన్య
 నగు నాకొఱకుగా ననర్థసాగరమునఁ బడిన యార్యపుత్రుఁ
 డాత్మీయబాహువుచే నుత్తేజ్యుడయ్యె-మారుతి నిజమేచెప్పెను-
 మొదట ధనువుచేఁ బరిగ్రహించినదాని నిపుడును ధనువు
 చేతనే యుద్ధరింపఁ గలఁడని.

[అందఱును సమీపించి]

లక్ష్మ... ఆర్య ! జయము.

సుగ్రీ... దేవా ! జయము.

సీత... ఆర్యపుత్ర ! జయము.

రాము... దేవి ! ఇటు—(అర్ధోక్తియందే మోము త్రిప్పికొనును)

ఉభయులు... ఏమిచెపుమా యిది !

రాము... లక్ష్మణ ! హనుమంతుని బిలువుము.

లక్ష్మ... చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

రాము... సుగ్రీవ ! నీ వీమెను మున్ను జూడలేదు.

(సుగ్రీవుడు భీతుడై నిల్చును)

రాము... ఇప్పుడు చూడుము మున్ను జూచి యెఱుంగని విరహచరిత్ర
 మును-

చందనపుఝారత చక్క నడండ్ల ననగఁ

గడు గుబాళించువిరులు క్రొమ్ముడిఁ బాసంగ

మించు చెంగావిచీర ధరించి యీప

తివ్రత వహించు బలి విరహవ్రతమ్ము!

సుగ్రీ... దేవ ! అతిగారవదోషమున నే నీమెను దేవర క్షాదుటకుఁ
 గొనివచ్చితిని.

రాము... నిజము లక్ష్మణుండును జూచియుండఁడు.

సీత... అయ్యో! అనసూయాదేవి యనుగ్రహముకూడ నా కిప్పుడు కావ
 మైనదే !

[లక్ష్మణుడు హనుమంతునితో, బ్రవేశించును]

లక్ష్మ...జయ మార్గా!

హను...దేవ ! జయము !

రాము...లక్ష్మణా! చూడుఁ డీమెచు సీతను హనుమంతుఁడును-

[ఇద్వరును సీతను జూచి మొగము ద్రప్పికొందురు]

హను...దేవ ! లంకలో నేను జూచినయామెవేఱు; ఈమె కాదు,

సీత...ఆర్య ! ఒకమనవి !

రాము...నీరూపమే మనవి సేయుచున్నది.

సీత...కుమారా ! నామాటవినుము.

లక్ష్మ...నీమాట వినుటకు ఫల మే యిది.

సీత...వినుము మాకుతీ !

హను...గతించిన దాకాలము.

రాము...ఈమె యింకను నాయెదుట నిల్చియున్నదా ?

దినదినంబును సంకేతమున నిశ్శాట

విటులను విరాళిఁ గవియుచు విటుకులాడి !

దండకాటవిఁ గికురించి యుండు దేమొ

వెడఁగుబడుగుల ఋజుభావజడుల మమ్ము!

[నవ్వుచు]

సీత...ఆర్యపుత్రుఁడును బహుషముగ మాటలాడుచున్నాఁడు !

సుగ్రీ...భర్త పక్కినయీకానిపల్కు వినియు

పక్కున న్నవ్వుచున్న దీపడఁది యశార !

కాంత లందఱిగోన నీకాంత మివల

నధమ కానోపుఁ; గానోపు నధికురాలు.

ప్రభునన్నిధినుండియామె వెడలింపఁబడుఁగాక. చిత్రాగ్నికీర్తి రా
హుతి యేల ?

లక్ష్మ...ఈమెను శరీరముతోఁ బంపరాదు.

హను...దేవర యీమెకుఁ దగినదండము విధింతురుగాక;

సీత... ఆర్యపుత్రుఁ డనుమరించిన నగ్నిఁ బ్రవేశించఁ గోరుదును.

రాము... లక్ష్మణ ! ఈపరివృత యిచ్చను నెఱవేర్చుము.

లక్ష్మణ... చిత్తము. (తనలో) ఇప్పుడు సంతోషముగ నున్నది. (వెలికి)

దేవి ! రమ్మ.

సీత... హృదయమా ! ఆర్యపుత్రునిపాదములకుఁ బ్రణమిల్లుము.

[లక్ష్మణుఁడు సీతయు నిష్క్రమింతురు]

రాము... సుగ్రీవా ! నీవును హనుమత్ప్రముఖులైనవ్యముతోఁ గూడి

హతశేషులగు రాక్షసులనుండి కుమారుని రక్షింపుము.

సుగ్రీ... దేవరయాజ్ఞ.

[సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁడు నిష్క్రమింతురు]

రాము... ఏమిచెప్పునూ ప్రత్యక్షమునుగూడఁ నప్రమాణ మొనర్చి నా

మనము సీతయెడ సబహుమాన మగుచున్నది? విడిచియు విచా

రింపనేల? కేవలముగ లోకహితార్థమే నాయత్నము.

(కంటికితసర్వాంగుఁడు లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును)

లక్ష్మణ... ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము!

రాము... నత్స! లక్ష్మణ! మేఘాంతరచరుడగు మేఘనాభునింద్రజిత్తును

జయించినవాడవు. అట్టి నీగాత్రయష్టియుఁ గంటికిత మయ్యెను.

చెప్పుచెప్పు యెందుండి యాయావేగము?

లక్ష్మణ... ఆర్యపాదుల శాసనమున సముద్రతీరమునఁ గాసారదాసుని

కరముల నగ్ని ప్రజ్వరిల్లఁ జేసితిని. అంత దేవి ప్రళయాగ్నివలె

నంతట జ్వలించుచున్నయగ్నికి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణ మొనర్చి

నీకును నయోధ్యావాసులగు గురుజనులకును బ్రణమిల్లి

నన్ను జూచి యిట్లే గురువచన మొనర్చువాడవు కమ్మని పలికి

భరతశత్రుఘ్నుల కిట్లే చెప్పుమని చెప్పెను. తరువాత నామె

యిట్లన్నది - భగవంతుడా ! అగ్నిదేవా ! నీయెదుట నేను

సత్యము చెప్పుచున్నాను. వెళునప్పుడు రాక్షసభుజస్పర్శ

మైనది. లంకయందు పాదస్పర్శ మైనది. అని నిర్విశంకముగ
జలముంబలె జ్వలనముం జొచ్చెను.

రాము... ఆశ్చర్యము!

లక్ష్మీ... అపు డాకసమున శంఖపటహములు ప్రవర్తిల్లినవి. అంత-

దావుల నిల్చి మేము స్తిమితంబగుచూడ్కులఁ జూడ నంతటఁ

బ్రావృషవైద్యులవ్యతిరేకప్రభ వెల్లెడుచూపుఁ దాల్చి నీ

దేవి వసుంధరాత్మజ సతీమణి మున్నిడికొంచుఁ బేర్చిమై

దేవముఖమ్ము శ్రీజ్వలనదేవుఁడు కట్టెదుటం గనంబడె.

వేలావనకుసుమితతరు

జాలము విడి నింగి నలుపు నలుపం దేటుల్

వేలుపుఁ గ్రొవ్విరి వానలు

చాలుగఁ బడెఁ గన్న మొరగె. జ్వలనం దులెన్.

రాము... ఆశ్చర్యమే! రమ్మ, చూతము.

(ఇరువురు పరిక్రమింతురు)

(నేపథ్యమున దివ్యగంధస్వలు గాన మొనర్తురు)

ముల్లోకముల గర్భమున నొక్కమూలఁ

జల్లగా వర్ణిల్లుచాడువనం దాల్చి

యోగనిద్రాంతి నుదధిమధ్యమున

భోగీంద్రశయ్య నొప్పుగఁ బవ్వడించి

సోతయు హవ్యమ్ము హుతవహు డనఁగ

నీతఁడే యని శుశ్రుతు లెల్ల బొల్పారు

నారాయణుండపు నళినాక్ష! నీవు

శ్రీరమాదేవి ధాత్రీపుత్రి నీత!

(నేపథ్యమున నితరులు గాన మొనర్తురు)

హిమరుచి బొల్పు సింద్రగ జేంద్రకర్ణ

ఛామరము దానమున నల్పునల్పి చదల

సురనదీపద్మకేణుభూసరిత మైన
మారుతము నీరణశ్రమ మాన్పుగాక!

రాము... అశ్రుతపూర్వ మిగ్గామరాగము!

(ఉభయులు నాకసముఁ జూతురు)

రాము... లక్ష్మణ! చూడుచూడు. భూమ్యాకాశములు పృథానులేప

ములవలన నూతనములై కన్పట్టుచున్నవి-

సేతుశైలంబు లివి మేరుశృంగము లటు,

లీవనావళి కల్పవనావళిగఱి,

గనకకాంతుల మించు నీకపిచయమ్ము

మెఱుఁగు వెట్టిసరీరిని మెఱసె నిపుడు!

(నేపథ్యమున)

నేను నారదుఁడ; దేవశాసనమున వచ్చుచున్నాను.

(ఇద్దరును సవినయముగ నవలోకింతురు)

(ప్రవేశించి)

నార... జయము జయము కారణమానుషుఁడగు రావణాంతకునకు.

రాము... లక్ష్మణా! నమ్మగాని యాశ్చర్యముఁ జూచుచున్నానే!

నార... ఇంతకంటెను ఆశ్చర్య మేమి? నిల్లరకు నభిగమ్యులగు నింద్రాది

దేవతలు స్వయముగ రావణుని లంకకు వచ్చుచున్నారు.

రాము... కావుననే ప్రభాప్రవాహము! భగవత్ప్రసాదమునఁ బ్రపూతుఁ

డనైన నన్నన్యునివలెఁ జూచుచున్నాను.

నార... ఏనిమహిమ మక్షరమూర్తి ఋషి. నుతించు

వేయిలెఱుఁగుల కర్మముల్ వేనినెనయు

లోకభర్త మేథాతిథి మేకమఘువుఁ

డశనికేతు వసాంవర్షి యతఁడె యితఁడు.

రాము... భగవంతుఁడగు మహేంద్రునకుఁ బ్రణామము,

నార... నలుపుం జాయల మించు కలములతో నాగేంద్రహారితో
 జ్వలనోద్యతా గగన్భనేత్రములతో భాసిల్లుచున్నాడు ఏ
 రలె రుద్రుల్ పదోకడ చంద్రకళలం బ్రత్యేకముం దాల్చి యా
 పల శేషించిన వానిచూర్ణముఁబలె భస్మంబు మైఁ దాల్చుచుక .

రాము... వర్ణోత్తములగు దేవతలకు ననుస్కారము.

నార... వీరు వసువులు- వీ రశ్వినులు.

రాము... లోక హితప రాయణులగు దేవతలకు ననుస్కారము.

నార... చునువు మొదలుగ దశరథావసీపుదాక

వెలయు నీపితృదేవతల్ వీరె చూచు
 మింగ్రుఁ డిసుకల్పి రోసి నీవిచ్చుపిండ
 మును నిరీకింతు రాసమై దినదినంబు!

రాము... వీరె లక్ష్మణా! మననాన్నగారు చూచు
 కౌగిలించుచున్నారు దృక్రతి నె మనల;
 సత్యము నచంచలముగ రక్షణ మొనర్పఁ
 బ్రాణములతోడ నన్ను నదలినారు!

లక్ష్మ... ఆద్య! స్వప్నమునలె బాహగట్టుచున్నది!

రాము... భగవంతుడా! దేవతలు ఋషులు పితరులురార గారణమేమి?

నార... సీదేవియగు నీత పాత్రినత్యానుభావము.

రాము... ఈయదృశ్యదశ్యవమే నాకు విశ్వాసకారణము. అయినను
 నన్నింకను సందేహముచున్నది యామెహుపశోభానిరుత్తము!

నార... ఏ మేమి? ఎఱుంగవా నూమె నూపశోభకుఁ గారణము?

రాము... భగవంతుడా! యెఱుంగను.

నార... మహర్షి పత్నియగు నాయనచూచూదేవి శీవరప్రసాద ముకదా!

రాము... దండకారణ్యమందు నా కిది సందేహము, మయ్యెను!
 పరమార్థ మడుగనై తిని.

నార... ఆమెకు శరీరగతమైన దేదియు నీదర్శనమార్గమున నలంకార
రూపముగను. కావుననే-

నేలఁ బుడెడచో నంటుదూలి యదియె
పాలఁతిమేనికి గుండంపుఁబూఁత యయ్యెన్;
నాశ్రమమహీజముల రాలు నాకు లవియె
కలిముంగురులకు నలంకార మయ్యె!

రాము... దేవశాసనము నెఱవేఱినది. సత్యవాదివియు సమాధిచతుం
డవునగు నీచే ప్రమాణము.

లక్ష్మ... (తనలో) ఓహో! మండబుద్ధులనుగు మేము వచనవిస్మయిం
ములచే రుక్మిణను మహాదేవి వికృతి నంద దయ్యెను!
రా... భగవంతుడా! దేవతలఁ బితరులు మహర్షులు నే మాజ్ఞాపించు
చున్నారు?

నార... రావణదేవతముతోఁగూడ నీవచనాసయు సమాప్తమైనది.
కావున దేవితోఁగూడ నయోధ్యాపురముఁ బ్రవేశింపు' మని.

రాము... అనుగ్రహించఁ బడితిని.

సారా... కాన దేవని గొనిరా లక్ష్మణు నియోగింపుము.

రావ... (జవానికిమాగ) లక్ష్మణా! ఇపుడు కర్తవ్య మేమి?

లక్ష్మ... ఇంకను బరితీంపఁదగిన దేమి? ఆమె శరీరునికి దేవతలఁ
బితరులు మహర్షులును సాక్షులు.

రాము... (వెలికి) లక్ష్మణా! మహర్షి శాసన మనుష్టింపుమా.

లక్ష్మ... చిత్తము. (ఓష్ఠా)మించును)

నార... ఓహో! నీయనుభావము విస్మయనీయము!

రావణుండు త్రోలోక్యవైద్రావణుండు

నీధనుస్సున నిప్పుడు నీలై గాన

నోయి రఘువీర! హరిధరు స్సౌకట జలవ.

నుహితమండలముం కనమాత్ర మగురు.

రాము... ధానికి దేవతలు మునులే కారణము.

(తరువాత సీతయు లక్ష్మణుడును బ్రవేశింతురు)

సీత... శోచనీయ మీన్యత్కాంతము- కాదుకాదు- సంతోష కారణమే.

ప్రస్థానసమయమున నెట్లో యాపాపుని హస్తస్పర్శమును లలి
కయందుఁ బొదస్పర్శ గును గల్గినవి. ఆపాపుని శరీరస్పర్శముచే
బాంసులను లగు గాత్రము లగ్ని చేఁగక యింకెట్లు పరిశుద్ధ
ములు కాఁగలవు ?

రాము... దేవీ ! ఇటుఇటు-

ఛర్మశీలవయ్యు ధరించినా ! నాచేత

సంశయింపఁబడి తసంగతముగ;

నెటులు విశ్వసించు రెడబాటు ఘటియిల్లఁ

దక్కుచెలుల శంకదక్కిపీయులు ?

సీత... ఆర్యపుత్రుఁడు యదార్థము నెఱుంగును.

రాము... దేవీ ! అనురక్తుడనైన నాయవిశ్వాసము ఫలవంతమే

యైనది. దేవతలును పితృకులును మహర్షులును బ్రత్యక్షమైరి.

[తరువాతఁ గృతాభిషేకుడు విభీషణుడు ప్రవేశించుచు]

విభీ... దేవా ! జయము జయము.

రాము... విభీషణా ! లంకావార్త లేమి?

విభీ... లంకయుదలి మహాజన మెల్లఁ బ్రభునిగూర్చి యాశ్చర్యించు
చున్నది.

రాము... ఏమేమి ? (పర్యాకులుండై నిల్చును)

విభీ... 'పాలనోఁ గల్లు కలిసెనని శంక గలిసెనది! మేలిమిబంగార మగ్గిలో

నేయనేల ? పీచెటి దివ్యను పలుపు సేయగలదా, యని.
 రాము...జననాదము పురుటచే నిపు చూచుట కల్గినది.
 విభీ...ధేవ ! నాగంకులు మహాదేవినిగూర్చి వందన తలల నింకను
 నెత్తలేదు.

రాము...సీత యెంతమహామభావుగానో తెలిసికొంటిని.

విభీ...మతియు పూజ్యుడగు కుబేరుని సాత్తిది!

పుష్పశరసమాన ! పుష్పకాఖ్యవిమాన

వసతి యిదియె సుగుణవసతి ! చూడు!

ముజ్జగమ్ము గొనియు ముజ్జగమ్మునుగొన

నాశవోలె సావకాశ మగును!

రాము...లోకపాలుడగు పూజ్యనకుఁ గుబేరునకుఁ బంపివేయుడు.
 నార...కాదు కాదు. రాక్షసుడు కలకాల మనుభవించుటచే మలీమ
 సమగు నీవిమానమును దేవియు నీవు నారోహించుటచేఁ బని
 తీకరించి తర్వాత నయోధ్యనుండి కైలాసమునకుఁ బంపుడు.
 రాము...చిత్తము లక్ష్మణ ! మొదట దేవిని రథ మెక్కింపుము.
 లక్ష్మ...చిత్తము.

[సీత చక్రిత యగును]

రాము...(నవ్వి)

కలికిరా ! నేను రాముడనుగాని దశాస్యుడఁగాను; నిక రథ
 స్థలికి నయించువాఁడు సహజహృదు- సూతుఁడు గాఁడు నమ్మమీ
 పలుకు లిఁకేటికి? వికచపద్మదళామణమా కరాంగుళిన్
 వెలయుచునున్నదే యిది యనిసితముద్రిక భద్రాశాంతియై !

సీత...ఆశ్చర్యమణులకు నిదే యంజలి. లేకున్న నిపు డ్దేవార్థపుత్రుని
 రాక్షసుని బరమార్థముగ నెఱుంగుదును ?

లక్ష్మీ... అమ్మా! నీశాసనమున నాఁడు దండకాటరిని నిన్నువిడిది చే
జోపుచో-

నాన్రతిమె నన్నుఁ గాచు జాణములుగావు

దైవమే సాక్షి యంటి యథార్థి మయ్యె!

కపుడు సామాన్యదృష్టి నే నన్నమాట

నైపు మీచరణమ్ములే శరణ మమ్ము (ప్రణమిల్లును)

సీత... కుమారా! లెమ్ములెమ్ము ఇంసుఁ దప్పేమి? రక్కసునితల

తాఁకుటచే పాంసులములగు పాదము లిపుడు కుమారినిచే గ

డగఁ బడినట్లు పోశుద్ధము లైనవి.

(నేకభక్తమున)

దేవరయు దేవి నెఱపు ప్రభావమహిమ

బళిర! యతిమానుషం జాచుఁ బరిధవిల్లె;

ఆతఁ డాత్మనిశ్చయము విరాకరించె;

ఆమె యవికారయై యగ్నియందు నలిచె.

నార... భద్రముఖ! భగవంతుఁ డగ్నిదేవుఁడే నీ కిపుడు సాక్షి యయ్యె!

(ఆకాసమున శంఖపటహములు ఎల్లరు నాశ్చర్యమునఁజూతురు)

నార... భద్రముఖ! స్వనిష్క్రమణముచే దేవతలు నీనిష్క్రమణమును

బ్రేరేపించుచున్నారు

రాము... రమ్ము వైదేహి!

మంగళ మెస్కఁగ దేవి నమస్కరింపు

దేవశాసనశాసని నీదేవఋషిని;

వేద ముపవేదములతోడ బ్రోదిసేయ

బ్రహ్మచేఁ బాత్రముగఁ జేయఁబడిన ఘనుని!

(దేయిపట్టుకొని చూపుచు)

సీత... (తమస్సు-రించి) ఇప్పు డార్యపుత్రునిచేయి తాకుటచే నద్భుతాంగులీయకము ప్రమాణ మైనది. రాక్షసమాయనుండి విడుమర గాంచితి నని తలంచుచున్నాను.

రాము... నున్న రాక్షసమాయచే వంచింకబడిన నాకు నాశ్చర్య చూడమని దేవిదేవ విశ్వాసకారణ మైనది.

నార... భద్రముఖ! దేవతల సమగమింతురు. నీకుఁ గ్రహ్మణ నేమి ప్రియుము చేకూర్తును?

రాము... కృతార్థుడను నేను ! ఇగ కేమివాంఛింతును ? అయిన నిది యగుఁగాక !

భరతవాక్యము.

అమరాధీశుడు మంత్రహవ్యముదితుడై చక్క వర్షించుతా !
 సుమతానుం డప్రథమ్మునుండి మరలిండుంగాత బాణంబుల !
 దమధర్మంబు నెఱింగి తాల్చెదగుగాత తేండ్లు పట్టంబుల !
 విమలప్రజ్ఞ రహించుగాత సతము విఘ్నంబులే కున్నతిన !

ఓం తత్సత్.

నాట్య భారతీ గ్రంథమాలిక.

నాట్యక శాభిమానులారా !

రమారమి 2000 తెనుగునాటకము లమృతమునకు సిద్ధముగానిపు డంగళ్లలో నున్నను, ఉత్తమనటులు ప్రదర్శింపఁ దగినవిగాని, విద్యా ర్థులు పఠింపఁ దగినవిగాని, కళాసారీలు మెచ్చుకొఁ దగినవిగాని, జన సామాన్యము కిని యానందింపఁ దగినవిగాని యెన్నో లేవు. నిరక్షర కుటు లగునాటకరచయిత లనేకులు ప్రబలి యసత్కథల ననదీతుల రచించి తక్కువధరల కందఁ జేయును లోకుల యభిరుచిని గలుపిత మొనర్చుచున్నారు.

ఇట్టియేక మరల సామన్యజనుల యభిరుచులఁ జక్కపఱచి, దేశమున నాట్యకళ పెంపొందింపఁ జేయవలయునన్న మొదట నుత్తమ నాటకములఁ బ్రకటింప వలసియున్నది

అందు దేశకాలములఁ బట్టి సంస్కృతనాటకముల కగ్రస్థానము పొడగట్టుచున్నది. శాకుంతల మృచ్ఛకటికాదినాటకములు తెనుఁగుదేశ మున విస్తరింపఁబడినను బాహ్యత్యదేశములలో మిక్కిలి ప్రచారమున నున్నవి. తదుపాసనచే నారు దిండినాభివృద్ధి నందుచున్నారు. కేవల ముగ శాకుంతలో తరరామచరిత్రములే గాక వానితో సమానము లయ్యు నిందచుకఁ దెలిఁగింపఁబడిన యుత్తమసంస్కృతనాటకము లెన్నో యున్నవి. వానిని సులభముగను రసవంతము గను బ్రయోగానుకూలము గను ఆంధ్రీకరించి కిలోన్నతికై ప్రకటించుటయే యీ గ్రంథమాలిక సంకల్పము.

కేవలముగ సంస్కృతనాటకములేగాక - యన్యభాషానాటక ములు, స్వతంత్రనాటకములు, ఉత్తమప్రవాసనములు, విమర్శనలు గూడ నిందఁ బ్రకటింపఁబడును.

కావునఁ గళాభిమాను లీగ్రంథమాలిక చిరస్థాయిని యగునట్లు సభాభిమతి మొసంగుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇందు సంవత్సరమునకు నాల్గునాటకములు ప్రకటింపఁబడును. తదనఁబంధముగ నొకప్రహసనమును ఒకవిమర్శగ్రంథమును బ్రకటింపఁబడును. అనుబంధగ్రంథములలో సాధారణముగ నాడుచున్నకొన్ని నాటకములుగూడఁ బ్రకటింపఁబడును. చందాదారులు అనుబంధగ్రంథముల దప్పక పుచ్చుకొనవలయునను నియమము లేదు ప్రధానగ్రంథములు పుచ్చుకొనినఁ జాలు.

చందాదారులలో (ఏ)-(బీ) తరగతులు రెండున్నవి. సంవత్సరము చందా రూ 3 లును మొదటనే చెల్లించువారు (ఏ) తరగతి చందాదారులు. ఏపుస్తకమున కాపుస్తకము వీ, పీ, గాఁ బంపగా సం మొనువారు (బీ) తరగతి చందాదారులు.

సంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడు 4 నాటకములును

(ఏ) క్లాసు చందాదారులకు. పోస్టుఖర్చులతోసహా- రూ 3 లు

(బి) " " పోస్టుఖర్చులుగాక- రూ 3 లు

ఇతరులకు- " రూ 4 లు

అనుబంధగ్రంథములు చందాదారులకు తగ్గింపుధరల కియ్యఁబడును—

తెలువడిక—

పరిధమమష్టము.

శక్తిభద్రకవిప్రణీతము—

అశ్వరథమాడామః—

రా నున్నది—

ద్వితీయపుష్పము.

దిక్షాగకవిప్రణీతము—

కుందమాల—

ఇందలికథ సుప్రసిద్ధమగుకుశలవస్త్రాంతము. దీనిని జూచియే భవభూతిమహాకవి యు తరరామచంద్రమును వ్రాసెను. ఉత్తరరామచంద్ర మంగు గలిత్యప్రాణియ హెచ్చుగా నున్నను కుందమాలలో నాట్యకళ సమధికముగ నున్నది. దిక్షాగుడు కాలిదాసకవికి సమకాలికుఁ డగుటయేగాక తత్ప్రతిస్పర్ధి—

ఇంక నాతనినాటకముగూర్చి కేఱ చెప్పవలె ?

నాట్యభారతీభవనము }

సంపాదకుఁడు,

నిజాల్లిపర్వతము. }

నిజాల్లిపర్వతము.

15056